

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

Pověsti Náchodska

Bakalářská práce

Autor:	Karolína Schusterová
Studijní program:	B7507 / Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání Historie se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce:	Mgr. Petra Bubeníčková, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Karolína Schusterová

Studium: P14P0613

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání, Bc. učitelství - všeobecný základ

Název bakalářské práce: **Pověsti Náchodska**

Název bakalářské práce AJ: Legends of the Nachod area

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá pověstmi z Náchodska. Cílem bude zmapovat nejznámější pověsti zvolené oblasti.

KOUDELKOVÁ, Eva. Literární ztvárnění lidových pověstí z Náchodska. 1. vyd. Boskovic: Albert, 1999, 230 s. ISBN 80-85834-66-9. KOUDELKOVÁ, Eva. Z dávných časů: [pověsti z Náchodska, Hronovska a Červenokostecka]. 1. vyd. Hronov: Grafické závody, 1999, 200 s. ISBN 80-238-4524-1. KRTIČKA-POLICKÝ, Antonín. Báje a pověsti z kraje Jiráskova. V Trutnově: Nákladem Menšinového knihkupectví, 1925, 176 s. ZVĚŘINA, Václav. Pověsti hradů, zámků a zemských sídel východních Čech. Čechy: Nadace pro obnovu zámku Neděliště, 1995, 121 s. EHRENBERGER, Josef. Původní vlastenské povídky, pověsti a báchorky. W Praze: Tisk a sklad Jar. Pospíšila, 1848, 82, [2] s.

Garantující pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Petra Bubeníčková, Ph.D.

Oponent: Mgr. Jan Bílek

Datum zadání závěrečné práce: 1.12.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

Prohlašuji, že je bakalářská práce uložena v souladu s rektorským výnosem č. 1/2013 (Řád pro nakládání se školními a některými jinými autorskými díly na UHK).

V Hradci Králové dne .....

.....
Karolína Schusterová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat především Mgr. Petře Bubeníčkové, Ph.D., za odborné vedení, vstřícnost, cenné rady a připomínky.

Anotace

SCHUSTEROVÁ, Karolína. *Pověsti Náchodska*. Hradec Králové, 2017. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka a literatury. Vedoucí práce Petra Bubeníčková.

Bakalářská práce se zabývá regionálními pověstmi Náchodska. Jejím cílem je zmapovat nejznámější pověsti regionu. Práce se celkově skládá ze šesti kapitol. První kapitola vysvětluje teorii pověsti, jejich dělení a charakteristiku pověstí. Druhá kapitola se zaměřuje na region Náchodska a jeho historický vývoj. Třetí kapitola se věnuje významným náchodským zpracovatelům pověstí a jejich dílům. Čtvrtá kapitola se zabývá nejznámějšími historickými pověstmi daného regionu. Pátá kapitola je věnována místním pověstem Náchodska. Poslední, šestá kapitola se zaměřuje na nejznámější a zajímavé démonologické pověsti regionu. V práci jsou pověsti interpretovány a je proveden jejich literární a symbolický výklad.

Klíčová slova

pověst, historické pověsti, místní pověsti, démonologické pověsti, Náchodsko

Annotation

SCHUSTEROVA, Karolina. *Legends of the Nachod area*. Hradec Kralove, 2017. Bachelor Degree Thesis. University of Hradec Kralove. Faculty of Education. Department of Czech Language and Literature. Thesis supervisor Petra Bubenickova.

The Bachelor thesis deals with regional legends of the region of Nachod. The main aim of the thesis is to map the most famous legends of the region. The thesis is composed of six chapters. The first chapter explains the theory, division and characteristic of the legends. The second chapter is aimed on the region of Nachod and its historical development. The third one deals with significant writers of the legends of the region, and with sections of the legends. The fourth chapter describes the most famous historical legends of the region. The fifth is about the local legends of the region. The last chapter is aimed on the most famous and the most interesting demonological legends of the region. There are interpretations of the legends in the bachelor thesis and explanations of its symbolistic features.

Keywords

legends, historical legends, local legends, demonological legends, Nachod area

Obsah

Úvod	8
1 Teorie pověsti	10
2 Region Náchodska	12
3 Vydávání pověstí na Náchodsku	14
4 Historické pověsti	17
4.1 Pověsti mapující nejstarší událost regionu.....	17
4.2 Pověsti z období husitských válek	19
4.2.1 Jan Kolda ze Žampachu.....	19
4.3 Období po Bílé hoře	21
4.3.1 Fridrich Falcký	21
4.3.2 J. A. Komenský	23
4.4 Válka 1866	24
5 Místní pověsti	26
5.1 Město Náchod	27
5.2 Hronovsko.....	30
5.2.1 Turov	30
5.2.2 Další pověsti Hronovska.....	32
5.3 Červenokostecko	33
5.4 Novoměstsko.....	36
6 Démonologické pověsti	39
6.1 Pověsti s vodníky	39
6.2 Pověsti s lesními pannami.....	43
6.3 Pověsti s dalšími nadpřirozenými postavami.....	45
Závěr	50
Seznam použité literatury	52
Primární literatura.....	52
Sekundární literatura	53

Úvod

Bakalářská práce je věnována pověstem Náchodska. Cílem práce je zmapovat nejznámější pověsti regionu a blíže se zaměřit na některé jejich výrazné prvky. Pověsti jsou v práci rozděleny podle typu do tří kategorií – historické, místní, démonologické. U každé pověsti jsem interpretovala její děj a pokusila se o základní rozbor v rovině symbolů a různých významů.

Toto téma jsem si vybrala z důvodu svého úzkého vztahu k rodnému Náchodu. Rovněž i kvůli studiu dějepisu na Univerzitě Hradec Králové. Díky své práci sezonního průvodce na zámku v Novém Městě nad Metují mám velice blízko k historii a pověstem regionu.

Ve své práci jsem primárně používala pověsti týkající se regionu Náchodska. K hlavním zdrojům patří převyprávěné pověsti v psané formě, většinou beletristicky upravené. V některých případech jsem pracovala i s původním zněním pověstí. Nejčastěji jsem využívala knižně vydané sbírky pověstí, sborníky a internetový portál Kramerius.

V první kapitole se věnuji teorii pověsti, dělení pověstí na jednotlivé druhy a jejich krátké charakteristice.

Druhá kapitola je zaměřena na stručnou charakteristiku a historický vývoj náchodského regionu. Data a informace byly vybírány tak, aby si mohl čtenář udělat jednoznačnou představu o místech, ve kterých pověsti vznikaly a kde se odehrávaly.

Třetí kapitola poskytuje přehled nejvýznamnějších autorů, kteří vydávali a sbírali na pověsti Náchodsku. Kapitola zpracovává autory od doby národního obrození až po současnost a poskytuje tak ucelený náhled na shromažďování pověstí v regionu.

Čtvrtá kapitola se věnuje prvnímu typu pověstí, a to historickým pověstem. V této kapitole je kladen důraz především na historické okolnosti, příčiny vzniku pověstí a historický pohled na zpracovávanou událost. Tato kapitola je rozdělena na několik podkapitol. Každá z nich zpracovává určité historické období.

Pátá kapitola je zaměřena na další typ pověstí, a to na místní pověsti. Tato kapitola je rovněž rozdělena do několika podkapitol, kdy každá jednotlivá kapitola zpracovává určitou oblast náchodského regionu.

Závěrečná, šestá kapitola je věnována démonologickým pověstem, které jsem rozdělila do podkapitol podle nejčastěji vyskytovaných nadpřirozených bytostí. Poslední podkapitola zahrnuje nadpřirozené bytosti, které se příliš často v náchodských regionálních pověstech nevyskytují, ale dotvářejí kulturní celek oblasti.

Při zpracovávání práce jsem se inspirovala prací Evy Koudelkové, která se zaměřuje právě na Náchodsko a v současné době patří k nejznámějším a nejpopulárnějším autorům tohoto regionu. Práce může sloužit jako ucelený přehled pověstí Náchodska a může tak čtenáři rozšířit literárně-kulturní povědomí.

1 Teorie pověsti

Pověst společně s pohádkou patří k nejpobulárnějším žánrům lidové slovesnosti. Ta zahrnuje útvary, které vznikaly spontánně a přenášely se především ústní tradicí. Ústní lidová slovesnost byla v minulosti spjata spíše s nižšími společenskými třídami, především s venkovským lidem.¹ Termín pověst se používá od národního obrození. V té době byla pověst chápána jako kratší próza s důrazem na to, co se říkalo a uchovalo. V dnešním významu jej poprvé použil Karel Jaromír Erben pro Riegrův slovník naučný.²

Pověsti patřily k nejživějším formám lidového vyprávění. V povědomí posluchačů byly zakotveny jako věrohodné příhody, které se skutečně staly. I samotné vyprávění většinou začínalo: „*To není pohádka, to se prý opravdu stalo...*“, „*Sama jsem to zažila...*“³ Někdy se věrohodnost dodala svědectvím nějaké autority nebo starého váženého člověka, který toho mnoho zažil. Často se také vypravěč odvolával na nějakou pamětihodnost, kterou má pověst připomínat, nebo na ni odkazovat. Mohla to být například zřícenina hradu, pomník, hraniční kámen a podobně. S běžnou skutečností má pověst společné to, že vypráví o lidech, o činech a událostech, které se staly a někteří vypravěči je sami zažili. Příběhy se odehrávají na reálných místech a v reálných časech, ale mohou se v nich objevit i nadpřirozené postavy a jevy. Hlavní funkcí pověsti je přinést čtenáři či posluchači mravní ponaučení nebo doložit nějakou událost.⁴

Pověst nevyžaduje uměleckou formu. U ní záleží na tom, co se říká a jak se to říká. Pověst se od pohádky liší jednoduchou dějovou stavbou, většinou se skládá z jedné, dvou nebo tří částí. Pro pověst je typické malé množství postav, jen výjimečně se jich objeví více. Děj se odehrává v krátkém čase a na jednom místě.⁵

Každá pověst se skládá ze dvou částí: z dějového jádra a komentáře. Dějové jádro přibližuje děj, komentář vysvětluje původ pověsti. Komentář se může objevit jak

---

¹ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 15. ISBN 80-85010-06-2.

² MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004, s. 509. ISBN 80-7185-669-X.

³ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 49. ISBN 80-85010-06-2.

⁴ *Tamtéž*, s. 49–50.

⁵ *Tamtéž*, s. 50–52.

na začátku, tak i na konci vyprávění. Někdy může být rozdělen na začátek a konec, v některých případech nemusí být přítomen vůbec.⁶

Dle Dagmar Mocné a Josefa Peterky, autorů hesla pověsti v *Encyklopedii literárních žánrů*, dělíme pověsti na několik druhů podle jejich zaměření na historické, místní a démonologické.

Historické pověsti vypráví o dějinné události v minulosti, v jejímž centru stojí historicky doložená osobnost a její činy. V českém prostředí jsou tyto pověsti zaměřeny především na války (husitské, s Turkem, se Švédy, ...), lidová povstání (proti robotě a nevolnictví), přírodní katastrofy nebo na životy měst. Zvláštní skupinu historických pověstí tvoří tzv. **staré pověsti české**. Ty se zaměřují na mýtické kořeny národa a na jeho vznik. Patří sem například pověst o Praotci Čechovi, kněžně Ludmile a Přemyslu Oráčovi.⁷

Pověsti místní se zaměřují na magickou moc a na tajemství určitých míst. Místní pověsti můžeme rozdělit do několika skupin – pověsti etiologické, etymologické, genealogické, heraldické a legendární. Etiologické se zabývají vznikem a zánikem zvláštních přírodních útvarů nebo starých památek. Etymologické svým příběhem vysvětlují vznik nějakého místního názvu. Pověsti genealogické vypráví o historii rodů a heraldické pověsti vysvětlují původ šlechtických erbů nebo městských znaků. Legendární pověsti vysvětlují zakládání klášterů nebo zázračných pramenů, studánek.⁸

Démonologické pověsti vyprávějí o setkání člověka s nějakou nadpřirozenou bytostí nebo nějakým nevysvětlitelným úkazem. Do těchto pověstí patří i vyprávění o lidech, které mají nějaké výjimečné znaky nebo životní osudy. Démonologické pověsti tvořily základ ústního repertoáru folklorních vypravěčů, naopak historické a místní pověsti byly mnohem častěji zapsány písemně.⁹

---

⁶ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 52. ISBN 80-85010-06-2.

⁷ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004, s. 510.

⁸ *Tamtéž*.

⁹ *Tamtéž*.

2 Region Náchodska

Náchodsko je pohraniční region ve východních Čechách, jenž zahrnuje oblast okolo města Náchoda, dále oblast Hronovska, Červenokostelecka a Novoměstska. Mezními body regionu je na severu hora Turov, na jihu město Dobruška, na východě hora Bor a na západě hrad Vízmburk. Z hlediska historického vývoje Náchodsko zahrnuje území bývalého náchodského a novoměstského panství.¹⁰ Centrem oblasti je město Náchod, které leží v údolí řeky Metuje a sousedí s polským lázeňským městem Kudowa-Zdrój.

Náchodsko bylo osídleno už v pravěku, ale největší vlnu osídlení oblast zažila až během středověké kolonizace. První písemná zmínka o náchodském průsmyku se objevuje v Kosmově kronice, ve které se připomíná zemský sněm z roku 1068 na Dobeníně poblíž Náchoda, kde se volil nový pražský biskup.¹¹ Kolem poloviny 13. století se prvně zmiňuje město Náchod i se svým zakladatelem rytířem Hronem z rodu Načeraticů. Ten měl za úkol chránit zemskou stezku vedoucí z Prahy až do Kladska, a proto nad náchodským průsmykem vybudoval obranný hrad.¹²

V průběhu dalších staletí se o Náchodsko vedly mocenské spory kvůli jeho významné pohraniční poloze. Český král Jan Lucemburský z obavy expanze slezských knížat do Čech nechal posílit pohraniční oblasti, mezi které patřilo i Náchodsko.¹³ Během husitských válek držela region kališnická šlechta. Nejvýznamnějším vlastníkem byl Jan Kolda ze Žampachu, jenž proslul jako odpůrce krále Zikmunda Lucemburského a jako nebezpečný zemský lapka.¹⁴

Největší rozmach zažilo Náchodsko v době vlády pánů Smiřických ze Smiřic (1544–1621). Ti se postarali o rozvoj v řemeslnicko-zemědělské oblasti a ve městě Náchod i jeho okolí se začalo rozvíjet soukenictví a tkalcovství.¹⁵ Vše přerušila třicetiletá válka a po císařských konfiskacích náchodské panství získal Ottavio Piccolomini, který zde zahájil důslednou rekatolizaci.¹⁶

---

¹⁰ KOUDELKOVÁ, Eva. *Literární ztvárnění lidových pověstí z Náchodska*. Boskovice: Albert, 1999, s. 15. ISBN 80-85834-66-9.

¹¹ BAŠTECKÁ, Lydia a Ivana EBELOVÁ. *Náchod: historie, kultura, lidé*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 19. ISBN 80-7106-674-5.

¹² *Tamtéž*, s. 25–27.

¹³ *Tamtéž*, s. 31.

¹⁴ *Tamtéž*, s. 50.

¹⁵ *Tamtéž*, s. 70–71.

¹⁶ *Tamtéž*, s. 94.

Druhá polovina 19. století znamenala éru modernizace Náchodska. Došlo k rozvoji především textilního průmyslu a do regionu byla zavedena železnice pro lepší přepravu zboží. Do života Náchodska silně zasáhla prusko-rakouská válka 1866. Díky pohraniční poloze bylo město Náchod okupováno Prusy a 27. června 1866 byla nad Náchodem svedena krvavá bitva, která skončila vítězstvím pruských vojsk.¹⁷

Na začátku 20. století bylo Náchodsko jedním z nejdůležitějších center výroby bavlny v celé habsburské monarchii. Po vzniku Československa město Náchod navštívil prezident Masaryk při své cestě na severovýchod Čech.¹⁸ Ve druhé polovině 30. let se na Náchodsku začalo budovat opevnění na záchranu republiky, které se ale nestihlo dostavět a přešlo do rukou Němců.¹⁹ Po oficiálním ukončení války se na náchodské hranici vedly boje mezi příslušníky SS a Rudé armády. Válka zde skončila až 12. května 1945.²⁰

Druhá polovina 20. století se nesla ve znamení obnovy a návaznosti na dříve prosperující textilní průmysl, který válka zničila. Opět se řešila otázka Kladska, jež hodlalo Československo připojit ke svému území. Postupimská konference v r. 1945 Kladsko svěřila do správy sousedního Polska, a tak bylo jisté, že k Československu připojeno nebude.²¹ Další léta se na Náchodsku nesla ve stejném duchu jako jinde v Československu – průmyslový rozvoj, stavba panelových sídlišť, podpora tělovýchovy a sportu.

Náchodsko si do dnešní doby zachovalo svůj moderní průmyslový ráz, ale zůstala zde i připomínka slavného středověkého období – hrad rytíře Hrona, který byl přestavbami přeměněn na renesanční zámek. Region si také uchoval svůj kopcovitý terén, jenž je doplňován mnoha lesy. V těch podle pověstí v minulosti žily mnohé příšery a nadpřirozené bytosti.

---

¹⁷ BAŠTECKÁ, Lydia a Ivana EBELOVÁ. *Náchod: historie, kultura, lidé*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 168-173. ISBN 80-7106-674-5.

¹⁸ *Tamtéž*, s. 212–213.

¹⁹ *Tamtéž*, s. 225.

²⁰ *Tamtéž*, s. 243.

²¹ *Tamtéž*, s. 249.

3 Vydávání pověstí na Náchodsku

Zájem o zpracovávání a vydávání pověstí se začal zvyšovat v době národního obrození. Obrozenci v pověstech objevovali nového výchovného činitele a kladli důraz na národní citění a upínali se ke slavné české mýtické minulosti. Jako jeden z prvních v českých zemích se o historická témata začal zajímat Prokop Šedivý, který v r. 1792 vydal *České Amazonky*²², jež odstartovaly oblibu v dávné české historii.²³

Nejstarším souborem pověstí z Náchodska je dílo hronovského ranhojiče **Marka Teller**a *Sagen der Herrschaft Nachod in Böhmen* (Pověsti panství náchodského v Čechách), které vyšlo v němčině v r. 1839 a skládá se celkem z 11 pověstí. Soubor obsahuje i dedikaci řediteli náchodského panství Václavu Essentherovi, ve které Teller zdůvodňuje sběr pověstí „aby neupadly do zapomnění“. Tellerem se nechala inspirovat řada dalších sběratelů regionálních lidových pověstí – Božena Němcová, J. K. Hraše nebo Antonín Krtička-Polický.²⁴

Dalším vydavatelem regionálních pověstí byl **Josef Ehrenberger**. Jeho šestisvazkové veršované *Původní vlastenské povídky, pověsti a báchorky (1844–1848)* se věnují pověstem z různých regionů Čech. Třetí svazek díla byl věnován pověstem města Náchoda.²⁵

Zájem o pověsti z Náchodska měla i česká spisovatelka **Božena Němcová**, která své dětství prožila v Ratibořicích a měla k regionu blízký vztah. V r. 1844 vyšly v *České včele* tři regionální pověsti z Náchodska, jež byly posléze začleněny do třetího a čtvrtého svazku *Národních báchorek a pověstí (1845–1848)*.²⁶

K nejvýznamnějším sběratelům regionálních pověstí patřil **Jan Karel Hraše**, historik a učitel v Náchodě. Sepsal několik souborů pověstí, pohádek, bajek a povídek. Ve svém díle čerpal především z kronik a archivních spisů, ale také z terénních výzkumů, do kterých zapojoval své žáky. Zaměřoval se především na místní a lokálně-historické pověsti. Ve svých vyprávěních používal tzv. *triadický princip* – např. tři bratři, tři cesty, tři přání atd. V jeho prvním souboru *Kytice z českých národních pověstí (1872)* se velice

---

²² Rytířská povídka s motivem dívčí války, která čerpala inspiraci z Hájkovy kroniky.

²³ KOUDELKOVÁ, Eva. *Literární ztvárnění lidových pověstí z Náchodska*. Boskovice: Albert, 1999, s. 17. ISBN 80-85834-66-9.

²⁴ *Tamtéž*, s. 30–31.

²⁵ *Tamtéž*, s. 19.

²⁶ *Tamtéž*.

často objevují lidová rčení a obraty, kterými chtěl Hraše pověstem dodat větší autenticitu. Soubor *Babiččino vyprávění (1893)* je napsáno formou vyprávění ze života. Babička svým vnukům vypráví pověsti a ti ji vyrušují svými dotazy. Vyprávění většinou směřuje k výkladu historie, zeměpisu nebo k řešení etických otázek. Místy se také objevuje poučování ze strany babičky nebo otce.²⁷

K méně významným regionálním zpracovatelům pověstí patřili učitelé **Josef Jodas**, **František Kodym** a **Stanislav Řehák-Kamenický**. Jodasovy pověsti jsou veršované a sám se nechal inspirovat Karlem Jaromírem Erbenem. Proto také některé jeho pověsti připomínají erbenovské balady. František Kodym tematiku svých pověstí čerpal především z literárních pramenů. Tematicky se Kodymovy pověsti zaměřují na výklad původu místních jmen ve východních Čechách a na Moravě. Pověsti Řeháka-Kamenického se zaměřují především na historii města Náchoda a jeho okolí. Nejznámější z pověstí je *Ztracený prapor (1882)*, která zpracovává tematiku z války mezi Pruskem a Rakouskem v r. 1866.²⁸

Karel Pleskač je autorem několika výtahů pověstí z jeho terénní práce. Svým sesbíraným materiálům nikdy nedal literární podobu, a tak byla regista zařazena do dvou národopisných publikací – *Od pomezí česko-kladského a Humor našeho kraje (1912)*.²⁹

K dalším zpracovatelům patřili **František Ladislav Sál** a **Adolf Wenig**. Prvně jmenovaný se zaměřoval na oblast Královéhradeckého kraje a jeho dílo obsahuje pouze pár pověstí z Náchodska. Adolf Wenig pod vlivem Aloise Jiráska převyprávěl mnoho místních a národních pověstí. Nejvíce pověsti z Náchodska se objevuje v jeho *Českých pověstech (1933)*.³⁰

Antonín Krtička-Polický, významný regionální autor, se zaměřoval především na historické pověsti. Soustředil je do tří souborů: *Z královského hvozdu (1920)*, *Báje a pověsti z kraje Jiráskova (1925)*, *Hora Ostaš a v pověstech a bájích (1928)*.³¹ Krtičkovo zpracování pověstí je ovšem poznamenáno jeho vlastní fantazií. Historické

---

²⁷ KOUDELKOVÁ, Eva. *Literární ztvárnění lidových pověstí z Náchodska*. Boskovice: Albert, 1999, s. 33-37. ISBN 80-85834-66-9.

²⁸ *Tamtéž*, s. 20–21.

²⁹ *Tamtéž*, s. 22.

³⁰ *Tamtéž*, s. 23.

³¹ *Tamtéž*.

události doplňoval vlastními nápady a výmysly. Jeho pověsti tímto získávaly tragický tón a zdůrazňovaly utrpení poddaného lidu.³²

K novodobějším zpracovatelům patřili **Leontina Mašínová** a **Karel Michl**. Mašínová svým zpracováním navazovala na tradici české historické prózy a věnovala se studiu historických pramenů a dobových materiálů. Náchodské pověsti jsou zahrnuty v souborech *Z tajemné studánky* (1937), *Staré pověsti a legendy* (1941) a *Z dávných dob* (1969). Karel Michl během druhé světové války vydal sbírku pohádek a pověstí *Rytíř Mikeš a jiné pověsti a pohádky z kraje A. Jiráska a B. Němcové* (1949). Většina vyprávění je přejata nebo převyprávěna od jiných autorů.³³

Během druhé světové války své pověsti vydával **Jaroslav Tumlíř** a **Václav Horyna**. Tumlířův soubor *Očarovaný kraj* (1946) začíná pohádkami, pokračuje pověstmi a končí realistickou povídkou. Na rozdíl od jiných autorů jeho pověsti mají přesnou lokalizaci a výrazně se liší zpracovávané náměty, jež jsou většinou originální. V Horynově sbírce *Pověsti českého severovýchodu* (1947) se objevilo celkem 13 pověstí z Náchodska. Většinou se ale jednalo o dřívější vyprávění a zpracování.³⁴

K současným zpracovatelům patří **Josef Lukášek** a **Eva Koudelková**. Lukášek se zaměřil na oblast blíže k Orlickým horám, a proto i jeho soubor nese název *Pohádky z Orlických hor* (1995). Obsahuje celkem 13 vyprávění, z toho jsou dvě pověsti. Soubor Koudelkové *Ze starých vyprávění* (1997) obsahuje 39 pověstí, které jsou čerpány především z historických pramenů.³⁵

Náchodské pověsti byly sebrány i do několika edic, které byly vytvořeny folkloristy a byly určeny pro širokou veřejnost. Edice čerpají z terénního výzkumu a mapují oblast tzv. Českého koutku v Kladsku. Zároveň jsou doplněny o portréty lidových vypravěčů, poznámkami k textům, a dokonce obsahují i slovníček nářečních výrazů. Autorem první edice *Kladské povídky* (1908–1914, 1948, 1968) je **Josef Štefan Kubín**. Přímým pokračováním jsou *Lidová vyprávění z Kladska* (1959) od **Jaromíra Jecha**.³⁶

---

³² KOUDELKOVÁ, Eva. *Literární ztvárnění lidových pověstí z Náchodska*. Boskovice: Albert, 1999, s. 38-39. ISBN 80-85834-66-9.

³³ *Tamtéž*, s. 24.

³⁴ *Tamtéž*, 25.

³⁵ *Tamtéž*, s. 25.

³⁶ *Tamtéž*, s. 26.

4 Historické pověsti

Náchodsko je díky působení osobnosti Boženy Němcové a Aloise Jiráska spjato s mnoha lidovými příběhy, pověstmi, ale i historickými vyprávěními. Právě z nich vycházejí dějinné pověsti regionu, které jsou známé po celém Náchodsku.

Historické neboli dějinné pověsti jsou součástí historického povědomí člověka a uchovávají lidem svědectví o činech slavných osobností, nebo vyprávějí o důležitých válečných konfliktech a střetnutích.³⁷ Historická minulost je zprostředkována pomocí krátkých epizodických příběhů a velice často proti sobě stojí pomyslné dobro a zlo. Záporné postavy jsou vykresleny ponurým a negativním popisem, naopak kladní hrdinové jsou vyzdvihováni a oslavováni. Historické pověsti vycházejí ze skutečné historické události, ale jejich děj je velice často autorem upraven. Například je dodán nějaký vlastní autorův estetický prvek, aby byl příběh více poutavější. Pověst je většinou interpretována obyčejným člověkem, který považoval za vhodné udržet v paměti určitou událost.³⁸

Historické pověsti Náchodska mapují důležité události regionu od středověku až po 19. století. Největší pozornost je věnována třem časovým obdobím – husitským válkám, pobělohorskému období a prusko-rakouské válce 1866.

4.1 Pověsti mapující nejstarší událost regionu

Pověsti s tématem nejstarších událostí Náchodska zpracoval Antonín Krtička-Polický. Ten se v souboru *Z královského hvozdu* věnuje tematicky nejstarší pověsti regionu o zemském sněmu na Dobeníně v r. 1068.

Dobenín je dnes už zaniklá ves, která se rozprostírala okolo kostela sv. Václava, jenž je dnes součástí obce Provodov-Šonov. Místo bylo poprvé zmíněno kronikářem Kosmou v souvislosti se zemským sněmem r. 1068, který měl rozhodnout o volbě nového praž-

---

³⁷ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004, s. 510. ISBN 80-7185-669-X.

³⁸ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 56–57. ISBN 80-85010-06-2.

ského biskupa. Dobenín byl jednou ze strážných osad, které hlídaly zemskou stezku procházející náhodským průsmykem. Ves byla zničena za husitských válek.³⁹

Pověst *Bouřlivý sněm na Dobeníně*⁴⁰ vypráví o volbě nového pražského biskupa, která se řešila na dobenínském sněmu. Kníže Vratislav nechtěl, aby se novou církevní hlavou státu stal jeho bratr Jaromír, a tak svolal sněm, který měl o volbě rozhodnout. Už dopředu měl rozhodnuto, že se novým biskupem stane litoměřický probošt, Němec Lanz. Před shromážděnou šlechtou Lanze jmenoval novou církevní hlavou státu. Přítomným šlechticům se knížecí rozhodnutí přičilo, zvláště pánu Kojatovi, synu Všeborovu. Ten pronesl řeč, ve které odmítl, aby Němec stál v čele české církve a spolu s ostatními šlechtici odtáhli k městu Opočnu. Král se jejich reakce polekal a nechal provést volbu znovu. Na přání Čechů byl novým pražským biskupem zvolen Jaromír, bratr knížete Vratislava. Kojata Všeborův s dalšími českými pány prchl ze země před knížecím hněvem. Biskup Jaromír se ujal duchovní správy Čech a dle pověsti byl spravedlivý a dobrotivý ke všem lidem.

Kolik pravdy se ukrývá v pověstech z nejstarší doby, se můžeme pouze domnívat. Z této doby nemáme příliš mnoho spolehlivých pramenů. Jediným zdrojem informací ze sněmu je Kosmova kronika, která událost potvrzuje. Víme tedy, že sněm byl svolán, ale o jeho průběhu nic nevíme. Dalším známým faktem je také to, že mezi jednotlivými přemyslovskými knížaty panovaly spory, které byly často řešeny velmi radikálně. Svoji roli sehrály také česko-německé vztahy, které nebyly už od středověku ideální. Je tedy možné, že jedním důvodem prvního nezvolení knížete Jaromíra skutečně byly národnostní problémy. Pravděpodobnější ale je, že hlavní roli hrála přemyslovská politika.

V pověsti se vyskytuje motiv jakéhosi vlastenectví, odporu proti cizincům a soupeření mezi českou a německou elitou. Český patriotismus se táhne od dob středověku až do 20. století. V případě *Bouřlivého sněmu na Dobeníně* dominují Češi a odmítají, aby jejich církevní hlavou byl Němec. Nechtějí, aby českým zemím s českou šlechtou v duchovní oblasti vládl cizinec, ke všemu člověk německé národnosti. Můžeme to také chápat jako konflikt mezi světskou a církevní mocí, který byl pro období středověku velmi typický. V tomto případě konflikt mezi šlechtou a církevním hodnostářem, který

---

³⁹ BAŠTECKÁ, Lydia a Ivana EBELOVÁ. *Náhod: [historie, kultura, lidé]*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 19–22. ISBN 80-7106-674-5.

⁴⁰ KRTIČKA-POLICKÝ, Antonín. *Z královského hvozdu*. 1. vyd. Police nad Metují: vlastním nákladem, 1920, s. 545–547.

je vybrán králem k duchovní správě země. Vše ale nakonec dobře dopadne – vyhoví se přání Čechům a nedojde k žádnému konfliktu.

4.2 Pověsti z období husitských válek

Jedním z ústředních témat historických pověstí jsou husitské války. I na Náchodsku se vyskytuje několik pověstí s husitskou tematikou. Hlavní postavou husitských regionálních pověstí je postava Jana Koldy II. ze Žampachu. V některých se také objevuje nejznámější husitský vojevůdce Jan Žižka z Trocnova.

4.2.1 Jan Kolda ze Žampachu

Jan Kolda II. ze Žampachu proslul jako zemský lapka a odpůrce českých králů Zikmunda Lucemburského a Jiřího z Poděbrad. Pocházel z chudé zemanské rodiny, která vlastnila panství Černíkovice na Rychnovsku. V počátku husitské revoluce se postavil na stranu Tábora, kde působil jako hejtman. Odmítal Zikmunda Lucemburského jako svého krále. Spory měl také s pozdějším husitským králem Jiřím z Poděbrad.⁴¹

Pověstem z období Jana Koldy II. ze Žampachu a jeho postavou ve vyprávěních se zabývalo několik regionálních sběratelů pověstí. Mezi nejvýznamnější z nich patří Josef Ehrenberger a Antonín Krtička-Polický. Každý se ve svém souboru pověstí věnoval jinému období působení Koldy na Náchodsku.

Pověst Krtičky-Polického *Kolda ze Žampachu na Náchodě*⁴² vypráví o lsti, kterou Kolda získal město Náchod a stal se jeho novým pánem. Děj pověsti začíná na den sv. Václava r. 1437, kdy se v Náchodě slavilo každoroční posvícení. V hospodě *V Loubí* seděl mezi konšely zámecký purkrabí pan Petr z Pěčína, který spravoval zámek po dobu nepřítomnosti majitelů. Krátce před půlnocí, v největším veselí, vtrhlo dovnitř několik mužů se zprávou, že hoří stodola s obilím. Celé město se vydalo hasit a snažilo se zabránit šíření požáru. Městem se šířily další výkřiky: „Hoří!“ Ze zámku se ozvaly výstřely a křik. Zámek byl přepaden lapkou Janem Koldou II. ze Žampachu. Kolda a jeho muži založili ve městě ohně, aby nastal zmatek a mohli bez většího odporu dobýt zámek. Jan Kolda II. ze Žampachu se tak stal novým pánem na Náchodě.

⁴¹ BAŠTECKÁ, Lydia a Ivana EBELOVÁ. *Náchod: [historie, kultura, lidé]*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 50. ISBN 80-7106-674-5.

⁴² KRTIČKA-POLICKÝ, Antonín. *Báje a pověsti z kraje Jiráskova*. Praha: V. Šeba, 1930, s. 231–237.

Josef Ehrenberger se ve svých *Půwodních vlastenských powídkách, powěstech a báhorkách (1844–48)* na rozdíl od Krtičky-Polického zaměřil na vyhnání Koldy z města Náchoda.

*Kowař s mečířem, aneb Pád a oswobození – Obrazy a ohlasy z dějin Náchoda za dnů posledních Jana Koldy ze Žampachu*⁴³ vypráví o posledních dnech Jana Koldy II. ze Žampachu jako náchodském pánu. Samotná pověst je veršovaná a rozdělena celkem do 11 kapitol, každá z nich je pak uvedena nějakým citátem nebo úryvkem významného díla 19. století, jako je například Rukopis královédvorský nebo Slávy dcera od Jana Kollára.

Na den sv. Jiří (24. dubna) r. 1457 se sešli konšelé města a rozhodli se ukončit nadvládu Jana Koldy II. ze Žampachu. V čele nespokojených poddaných byl Liboryn Wydra, kovářský mistr, který se s ostatními radil, jak s Koldou skoncovat. V průběhu jejich jednání do místnosti vpadl Kolda a chtěl celou městskou radu zbít karabáčem za neposlušnost. Liboryn se mu postavil, vytrhl mu karabáč a vyhodil ho z místnosti. Rozezlený Kolda se vrátil zpět na hrad, kde společně se svým sluhou Roháčem osnoval pomstu proti celé radě, ale hlavně proti Liborynovi. Kolda Roháčovi nařídil, aby unesl Liborynovu nevěstu Lidušku. Roháč svého pána varuje, že na město táhne rozezlený Jiří z Poděbrad se spojenci a chce město dobýt a Koldu pokořit.

Roháč unesl Lidku a po cestě byl přepaden mečířem Štefkem a jeho syny, kteří Lidku odvezli do bezpečí hradu Vízburka, jež spravuje Jiří z Poděbrad. Na den sv. Marka (25. dubna) je na náchodském hradě stavěna šibenice pro Liboryna, ale v dálce je spatřeno královské vojsko a Kolda se stáhne za hradby. Liborynovi se ve zmatku povede utéct a schová se v hradním sklepení. Během obléhání zjistí, že ze sklepení vede tajná chodba pryč z hradu a prchne do královského tábora, kde Jiřího informuje o svém útěku.

Jiří z Poděbrad se rozhodne hlídat východ z tajné chodby. Nad ránem hlídka zajme sluhu Roháče, Kolda se stihne vrátit zpět na hrad a prchnout jinou tajnou chodbou. Druhý den se hrad vzdal a novým městským pánem byl povolán Jiří z Poděbrad. Liboryn se oženil s Lidkou a byl zvolen do čela městské rady.

---

⁴³ EHRENBARGER, Josef. *Půwodní vlastenské powídky, powěsti a báhorky*. V Praze: Tisk a sklad Jar. Pospíšila, 1848, s. 11–75.

Oba dva autoři svým dílem tvoří ucelenou kapitolu o vládě Jana Koldy II. ze Žampachu. Mapují dobytí města, ale i jeho vysvobození z Koldovy nadvlády. Jak Krtička-Polický, tak Josef Ehnrenberger líčí Koldu jako zlého a krutého člověka, který je nakonec potrestán. Pověsti *Kolda ze Žampachu na Náchodě* i *Kovař s mečířem* začínají na významný den v roce. První zmíněná pověst začíná na den sv. Václava, kdy byl oslavován první český světec a patron české země kníže Václav. Druhá pověst začíná v den sv. Jiří (24. dubna), kdy byly ve středověkých Čechách vybírány daně a symbolicky začínalo jaro.

Za vlády Koldy na Náchodsku došlo skutečně k devastaci okolí a k podrobení obyvatel. Na druhou stranu se ale také nový náhodský pán o panství staral. Za jeho vlády došlo k rozvoji města nejen po ekonomické, ale i kulturní stránce.

4.3 Období po Bílé hoře

Po bitvě na Bílé hoře r. 1620 se v Čechách upevnili rakouští Habsburkové a v Českém království byla zahájena tvrdá rekatolizace. V českých zemích tak došlo k mohutnému pronásledování nekatolíků a mnoho z nich raději zvolilo emigraci. Mezi nejznámější české emigranty patří bezpochyby Jan Ámos Komenský, jehož postava se objevuje i v náhodských pověstech datovaných do tohoto období.

Pověstem, které svým dějem patří do doby pobělohorské, se věnoval Antonín Krtička-Polický a Leontina Mašínová. U obou autorů se objevují stejné náměty, avšak každý je zpracoval jiným způsobem.

4.3.1 Fridrich Falcký

Postavě zimního krále Fridricha Falckého se věnují pověsti *Podkova krále Bedřicha*⁴⁴ a *Náchodská podkova*⁴⁵. Obě mají stejný námět, ale v každé z nich je postava vykreslena poněkud jinak.

V *Podkově krále Bedřicha* děj začíná v době, kdy je poraženo stavovské vojsko v bitvě na Bílé hoře a v Praze nastává zmatek. Král byl několikrát vyzván, aby jel na bojiště a dodal svým mužům odvahy, ale odmítl. Po obědě se vydal na bojiště, kde zjistil, že bitva je už dávno prohraná. Otočil koně a ujížděl na Staré Město, kam svolal válečnou

---

⁴⁴ KRTIČKA-POLICKÝ, Antonín. *Báje a pověsti z kraje Jiráskova*. Praha: V. Šeba, 1930, s. 239–244.

⁴⁵ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Z dávných dob*. Liberec: Severočeské nakladatelství, 1969, s. 190–194.

radu. Ta krále upozorňovala, že stále drží v rukou významná česká města, ale Fridrich se projevil jako zbabělec a hned druhého dne ráno odjel z Prahy. O pár dní později dorazil do Náchoda, kde ho přivítal zámecký hejtman pan Straka z Nedabylic. Král se uzavřel do svých komnat a odmítal s kýmkoliv mluvit. Když si v podvečer prohlížel město, objevila se za ním postava starce, která ho prosila, aby neodcházel a nenechával český lid na pospas Habsburkům. Stařec strhl závěs z velikého obrazu, na kterém byl vyobrazen Jiří z Poděbrad. Fridrich na starce zavolal stráž, ten ale utekl tajnou chodbou pryč. Druhý den král Náchod opustil. Po jeho odjezdu se vrátil zámecký sluha z města s velikou koňskou podkovou, kterou ztratil králův kůň na mostě. Dodnes je prý uložena na náchodském zámku jako jediná památka na zimního krále.

V pověsti *Náchodská podkova* děj začíná už samotným královým útěkem a jeho zastavením v Náchodě u kovářského mistra. Králův kůň ztratil po cestě podkovu a potřeboval novou, a tak zastavil před kovárnou náchodského kováře Říkana. Kováři se už několik dní zdál stejný sen o muži, který zastaví u něj před dílnou a bude žádat o azyl. Král nepřiznal, kdo je, ale kovář to poznal z jeho držení těla a chování. Slíbil mu, že ho neprozradí a za kovářskou práci zaplatit nechtěl. Z dálky se ozval dusot koní a křik králových pronásledovatelů. Říkan ukryl krále i s koněm k sobě do dvora, zalhal pronásledovatelům a poslal je na špatnou stranu. Králi poradil bezpečnější cestu za hranice. Po jeho odjezdu našel ve světnici koňskou podkovu a na královu památku ji přibyl na most.

Každá pověst zobrazuje zimního krále Fridricha Falckého jinak. V *Podkově krále Bedřicha* je král vykreslen jako zbabělec a zlý člověk. Naopak v *Náchodské podkově* je to člověk, který je vyhnancem ve své vlastní zemi a je vděčný za každou pomoc. Obě pověsti končí stejně. Po králi zůstane veliká koňská podkova, která je dodnes umístěna na náchodském Karlově náměstí na památku králova útěku.

Kromě postavy zimního krále Fridricha Falckého mají pověsti společný ještě jeden motiv – podkovu. Dle *Slovníku symbolů* od Manfreda Lurkera je podkova znakem štěstí a je spojena se symbolickým významem koně, železa a kováře. Pokud se nalezne na cestě nebo na poli, slouží jako talisman, který se připevňuje na domovní dveře, stáje či stodoly.⁴⁶ V obou pověstech byla podkova někde nalezena (most, dům) a sloužila jako

---

⁴⁶ LURKER, Manfred. *Slovník symbolů*. Přeložila Alena BAKEŠOVÁ. Praha: Knižní klub, 2005, s. 383. Universum. ISBN 80-242-1588-8.

památka na Fridricha Falckého. Podkova, která je dnes umístěna na Karlově náměstí v Náchodě, je spojena s pověrou: „*Kdo si stoupne na ztracenou koňskou podkovu zimního krále, bude mít v životě štěstí*“. Lze konstatovat, že je dodnes pro náchodské obyvatele a návštěvníky města symbolem a zárukou štěstí.

4.3.2 J. A. Komenský

Po bitvě na Bílé hoře byla v českých zemích nařízena přísná rekatolizace, která způsobila odliv mnoha lidí, především inteligence žijící v Českém království. Jedním z nejznámějších emigrantů byl Jan Ámos Komenský, známý jako učitel národů, který prchl z Čech do polského Lešna, aby unikl katolickým pronásledovatelům.

Pověst *Poslední útulek Komenského*⁴⁷ se odehrává na Štědrý den r. 1627. Po cestě od vesnice Radechové se k Náchodu ubíral muž, který spatřil v dálce osamělé stavení, horský mlýn. Zaklepal a otevřít mu přišel mlynář a pozval ho dál. V pocestném poznal Komenského, kterého si pamatoval jako malého chlapce, protože pracoval u jeho otce ve mlýně jako prášek. Mlynář s manželkou Komenského vřele přijali a společně usedli ke štědrovečerní večeři. Během večera spolu rozmlouvali a mlynář se Komenskému svěřil, že musel přejít na katolickou víru, aby udržel mlýn a živobytí. Další večery Komenský vypráví o svém dětství, práci a o útěku za hranice. Jednoho dne přišla mlynářka, že po Komenském a dalších exulantech se shání císařská setnina. Mlynář Komenského ukryl do mlýnského sklepa v lese, kde se skrýval 14 dní. Do mlýna přijeli vojáci a celý mlýn prohledali, ale nikoho a nic nenašli. Koncem ledna Náchodem projížděl průvod nekatolíků opouštějící vlastní zemi, ke kterým se Komenský přidal. Na Pavlišově se společně s mlynářem sešli a Komenský mu na památku věnoval *Labyrint světa a ráj srdce*. Ten večer se naposledy Komenský zastavil na české půdě, kterou políbil a navždy opustil.

Pověst vychází z reálných historických skutečností z doby po Bílé hoře. Náchodsko jako pohraniční region bylo plné nekatolíků a spousta z nich musela zemi opustit. Komenský pravděpodobně při své cestě do emigrace, polského Lešna, procházel oblastí východních Čech. Je i velice pravděpodobné, že mohl Náchod navštívit, jelikož městem vedla zemská stezka směřující do sousedního Polska. Pokud by ale skutečně ve městě

---

⁴⁷ KRTIČKA-POLICKÝ, Antonín. *Báje a pověsti z kraje Jiráskova*. Praha: V. Šeba, 1930, s. 245–256.

pobýval, nebyl by pravděpodobně ubytován u mlynáře, ale u nějakého váženějšího obyvatele, i když ten ho mohl pro jeho nekatolickou víru odmítnout.

4.4 Válka 1866

Prusko-rakouská válka r. 1866 byl konflikt mezi Pruským královstvím a Rakouským císařstvím o vliv v Německém spolku, který sdružoval německé státy v Evropě. Obě vojska se střetla na několika místech ve východních Čechách a jedním z nich bylo i Náchodsko. Mezi nejznámější střetnutí v náchodském regionu patří bitva u Náchoda, České Skalice a na Vysokově.

Mezi nejznámější pověsti zabývající se tímto obdobím patří *Ztracený prapor*⁴⁸. Děj se odehrává v předvečer bitvy u Náchoda. Ve městě je ubytováno rakouské vojsko a velení dostává zprávu, že Prus na hranicích chytá mladíky a odvádí je k sobě do vojska. Do Náchoda přijeli prusí vojáci, předvoj vojska, a vyslýchali starostu, jestli se ve městě nenachází rakouská armáda. Ve městě ale nikdo nebyl, a tak se pruská armáda utábořila v Náchodě. Další den začala bitva, ve které se prusí vojáci zmocnili rakouského praporu a poslali ho do úschovy na náchodskou radnici. Situace na bojišti se ale otočila a Prusové začali prohrávat. Prapor musel být převezen do sousedního Hronova, aby ho rakouské vojsko nezískalo zpět. Pruskému vojsku přišla posila, Rakušané ze strachu prchali a bitvu prohráli. Druhý den bylo nařizeno, aby byl prapor převezen do pevnosti Kladsko. Obyvatelé Náchoda byli zděšeni, protože prapor byl pryč a nikdo nevěděl, kde je. Celé město bylo předvoláno před vojenský soud a jeho zástupci budou odsouzeni k smrti, pokud neřeknou, kam prapor ukryli. Před vojenský soud vystoupila stařenka, která na náchodské cestě Kamenici potkala praporovou stráž ve chvíli, kdy byl prapor převážen do Hronova, a řekla, co viděla. Do Hronova byli posláni rychlí poslové, kteří potvrdili, že je vše pravda. Stařenka tak zachránila celé město.

Prusko-rakouská válka byla asi jednou z největších novověkých událostí, které zasáhly do života města, ale i celého regionu. Většina válečných střetnutí se odehrála právě na území Náchodska, pro které to mělo vážné důsledky. Samo město Náchod bylo okupováno pruským vojskem, které zde vyrabovalo mnoho obchodů, domů a hospod. Je možné tedy uvažovat, že pověst vychází z velmi reálných událostí, i když je asi nepravděpodobné, že by město zachránila stará žena.

---

⁴⁸ *Pomněnky od Metuje*. V Praze: M. Knapp, 1882, s. 32–38. Besedy mládeže.

Na Náchodsku je dodnes válka 1866 velice živá. Každoročně se pořádají rekonstrukce bitev na jednotlivých bojištích. Možná se jednou dostane i na reprodukci pověsti.

5 Místní pověsti

Každý region má své místní pověsti, které se tradují v různých obměnách po celé generace. Na mnoha místech u nás nalezneme podivné přírodní útvary nebo zříceniny hradů, ke kterým se vztahují poutavé příběhy a pověsti. Ani Náchodsko není výjimkou. Nalezneme zde spoustu místních pověstí, které se váží k dominantám regionu a k zajímavým místům na Náchodsku.

Místní pověsti vyprávějí o zvláštních místech, ke kterým se váže magická moc a tajemství. Někdy v nich vystupují i nadpřirozené bytosti, které ale nejsou dominantními postavami příběhu, i když v příběhu hrají důležitou roli. Svým vyprávěním vysvětlují vznik či zánik neobvyklých přírodních úkazů, nebo podávají vysvětlení o vzniku nějakého místního názvu. Do místních pověstí můžeme také zařadit pověsti genealogické, heraldické nebo legendární.⁴⁹ V mnoha místních pověstech můžeme upozorovat mezinárodní motiv, který se objevuje napříč různými evropskými zeměmi. Takovým motivem je například „přítomnost vojska v hoře“, který se objevuje i v náchodských regionálních pověstech.⁵⁰

Některé z vybraných místních pověstí (*O prvním náchodském tkalci, Gertrudin vír*) je možné zařadit také do pověstí legendárních, ve kterých se zpracovávají náboženská témata. Objevují se v nich postavy svatých či duchovních. Nejčastěji vypráví o založení kláštera nebo o vzniku léčivého pramenu.⁵¹

Náchodsko je poměrně bohaté na místní pověsti, především díky mnoha skalním útvarům, horám či různým památkům. Každá oblast náchodského regionu má své specifické a různorodé pověsti, proto je vhodné se zaměřit na jednotlivé oblasti zvlášť a vybrat ty pověsti, které nejvíce daný region charakterizují. Proto je tato kapitola rozdělena do čtyř podkapitol, které se zaměřují na jednotlivé oblasti a místní pověsti s nimi spojené. Region Náchodska zahrnuje oblast okolo města Náchoda, Hronovsko, Červenokostecko, Novoměstsko.

---

⁴⁹ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 510. ISBN 80-7185-669-X.

⁵⁰ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 54. ISBN 80-85010-06-2.

⁵¹ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 510. ISBN 80-7185-669-X.

5.1 Město Náchod

Pro město Náchod a jeho okolí byla v minulosti typická výroba textilu a látek. Proto se některé pověsti věnují původu a začátkům tkalcovství v Náchodě. Jiné se naopak věnují skalním útvarům nebo jiným přírodním objektům, které se nacházejí v blízkosti města.

Pověst *O prvním náchodském tkalci*⁵² vypráví o příchodu Ježíše Krista a jeho přítele svatého Petra do města Náchoda, kde naučili chudého podruha Kaválka tkalcovskému řemeslu. Poutníci vstoupili ke Kaválovým do světnice, kde se jim dostalo vlídného přijetí, a hospodyně jim nabídla jídlo, které ale Petr s Kristem odmítli. Za jejich pohostinnost a milé chování jim poutníci darovali semínka lnu, která jim mají zajistit bohatství a blahobyt. Kristus se svatým Petrem Kaválovovi vysvětlili, jak má se lnem naložit. Kaválovovi se první rok podařilo ošatit svoji rodinu, další rok začal prodávat sousedům a za další roky si postavil nádherný zámek, kde žil se svojí rodinou.

Další z místních pověstí se zaměřují na přírodní útvary, které se staly symbolem magické moci a jsou spojeny s určitým tajemným obdobím (úplněk, svatojánská noc).

Pověst *Pánkova studánka*⁵³ vypráví o rytíři Pánkovi, který žil na hradě Kosná Hora nad vrchem Babím. Jednoho dne se Pánek vypravil na lov, ale dlouho nemohl na žádnou zvěř narazit. Po nějaké chvíli se před ním zjevil krásný statný jelen, jehož jediným záhahem skolil. Před rytířem se objevila lesní čarodějka Šmýkalka, které zabitý jelen patřil. Pánka proklela a slíbila mu odplatu. Druhý den při úplňku se Šmýkalka zjevila na Pánkově hradě a nechala hrad i s rytířem zmizet. Na místě hradu vznikla studánka, které se od té doby říká Pánkova.

Další ze zajímavých místních pověstí je *Zlatá skála na Dobrošově*⁵⁴. Vypráví o lakomém rytíři žijícím na náchodském zámku, který po celý svůj život shromažďoval různé poklady, i přesto, že jich měl plné komnaty, toužil po dalších. Jednoho dne navštívil v pekelském údolí u Náchoda čarodějnici, která mu měla pomoci získat další poklady. Čarodějka mu věnovala tři zlaté větvičky kapradí, kterými měl na svatojánskou noc poklepat na dobrošovskou skálu a ta se mu na hodinu otevře. Uvnitř se ukrývá zlatý pramen, který hlídají trpaslíci. Rytíř řekl, co mu čarodějnice poradila. Ve džbán

---

⁵² HORYNA, Václav. *Pověsti českého severovýchodu*. Hradec Králové: B.E. Tolman, 1947, s. 157–159.

⁵³ HRAŠE, Jan Karel. *Ze starých přástev: národní pohádky z Náchodska*. Písek: J. Burian, 1902, s. 3–7. Růžová knihovna.

⁵⁴ HORYNA, Václav. *Pověsti českého severovýchodu*. Hradec Králové: B.E. Tolman, 1947, s. 321–323.

ze skály vynášel vodu z pramene a ta se před jeho zraky měnila ve zlaté cihly. Zapomněl ale na čas. Skála pukla a pohřbila lakomého rytíře i s jeho zlatým pokladem. Nikdy více se už pak neotevřela.

Skalnímu útvaru se také věnuje pověst z dob husitských válek *Žižkův stůl v Náchodě*⁵⁵. Hlavní postavou je kališnický vojenský velitel Jan Žižka z Trocnova, který po dobytí města Jaroměře táhl do Police nad Metují, aby potrestal broumovského opata, který se hrubě choval k polickým husitům. Při svém tažení se zastavil v Náchodě u svého přítele pana Bočka z Kunštátu. Společně seděli na kameni na zámeckém kopci a hráli v kostky. Na kameni byl důlek, kam si Žižka ukládal peníze. Když město opustil, místní ve vzpomínce začali kameni říkat *Žižkův stůl*.

První vybraná pověst *O prvním náchodském tkalci* udržuje v paměti tkalcovskou a textilní tradici regionu, která je dodnes na Náchodsku poměrně živá. Takový typ pověstí se velice často objevuje v oblastech, kde byla silná textilní výroba, mezi které Náchodsko patřilo. Tuto pověst můžeme také zařadit mezi legendární pověsti. K hlavním postavám patří Ježíš Kristus a sv. Petr, kteří jsou zde zobrazeni jako poutníci, které můžeme vnímat jako křesťanské misionáře a zároveň také jako nositele pomoci. Svým vděkem za pohostinnost vykonají zázrak v podobě darování lněných semínek chudému Kaválkovi. Tento skutek se nese v souladu s křesťanskou vírou a hesla „*Pomáhej bližnímu svému*“. I výběr chudého Kaválka určitě nebyl náhodný. Křesťanská víra vždy pomáhá chudým, ne bohatým lidem.

Pověst také můžeme spojit s některými démonologickými pověstmi regionu, ve kterých vystupují vodníci. Mezi takovou pověst patří *Vodník u tkalce*⁵⁶. V ní vodník tkalci pomáhá svými magickými schopnostmi, ale tkadlec se ho nikdy nedocházející cívky zalekne, vodníka obviní se spolčení s čertem a vyžene ho. V obou případech, *Vodník u tkalce* i *O prvním náchodském tkalci*, spojuje to, že v nich vystupují nadpřirozené či posvátné postavy. Vodníka můžeme vnímat jako zlou bytost, i když pomáhá, naopak Ježíše a sv. Petra jako postavy dobra.

Další dvě pověsti, *Pánkova studánka* a *Zlatá skála na Dobrošově*, se věnují místním přírodním útvarům. Všechna jmenovaná místa (Kosná Hora, Pánkova studánka, Dobro-

---

⁵⁵ KRTIČKA-POLICKÝ, Antonín. *Báje a pověsti z kraje Jiráskova*. Praha: V. Šeba, 1930, s. 237–238.

⁵⁶ HRAŠE, Jan Karel. *Ze starých přástev: národní pohádky z Náchodska*. Písek: J. Burian, 1902, s. 48–50. Růžová knihovna.

šov) skutečně existují a dodnes se v mluvě místních používají. Pověst o Pánkově studánce by se dala částečně považovat i za démonologickou, jelikož v ní vystupuje nadpřirozená bytost-čarodějka, která provede kouzlo, jež nechá zmizet hrad i samotného rytíře.

Ve *Zlaté skále na Dobrošově* se vyskytuje mýtus a pověra, která se týká svatojánské noci, jež má otevírat všechny tajné poklady. Svatojánská noc je předvečer 24. června a vychází z dřívějších oslav letního slunovratu, který se udržoval ve slovanské nebo anglosaské mytologii. Lidé věřili, že v tuto noc mohou nalézt zlaté kapradí, které mělo označovat místa, kde se rozestupují skály, ze kterých se dají získat mnohé poklady. V pověsti se objevuje kapradí, ale ne ve zlaté podobě, tu tam nahrazuje zlatý pramen. Můžeme tedy usuzovat, že pověst vychází z pověr o svatojánské noci, možná také z povídání o zlatých žilách ve skalách.

V pověsti také nalezneme jeden velice častý pohádkový motiv, a to je triáda. Objevuje se zde hned dvakrát, tři větvičky kapradí, tři poklepání na skálu. Dle *Slovníku symbolů* od Udo Beckera je číslovka tři spojena s vodním živlem, který v pověsti představuje zlatý pramen v dobrošovské skále.⁵⁷

Poslední vybraná pověst *Žižkův stůl na Náchodě* je nejen místní pověstí, ale též historickou, jelikož se odehrává za husitských válek. Jan Žižka se skutečně v době válek pohyboval po východních Čechách, avšak jeho všechny přesné polohy neznáme. Je skutečně možné, že se v Náchodě zastavil a celá situace se odehrála. Místní poté mohli skalní útvar na jeho památku takto pojmenovat, aby udrželi vzpomínku na Žižkův pobyt. Možné je, že někdo z místních chtěl dodat místu kulturně-historický nádech, a tak kámen pojmenoval po husitském vojevůdci. Z vybraných místních pověstí patří k nejznámějším pověstem, především i proto, že kámen patří k častým turistickým zastavením.

Osoba Jana Žižky je velmi populární, nejen dnes, ale i v minulých dobách. Na mnoha místech v Čechách nalezneme nějaký skalní útvar nebo památný strom, který nese jméno husitského vojevůdce. Náchodsko není výjimkou. V Náchodě najdeme Žižkův stůl, v Novém Městě nad Metují Žižkovou lípu (též Vojnarova).

---

⁵⁷ BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Vyd. 2. Přeložil Petr PATOČKA. Praha: Portál, 2007, s. 304., [16] s. barev. obr. příl. ISBN 978-80-7367-284-3.

Pověstem o Janu Žižkovi se věnuje i Alois Jirásek ve svých *Starých pověstí českých*⁵⁸. Zmiňuje se zde také o Žižkově tažení po východních Čechách, ve kterém měl namířeno do Police nad Metují a na hrad Vlčinec, aby potrestal Slezany, kteří se chovali krutě k polickým husitům. Pověst *Žižkův stůl na Náchodě* této události předchází. Jirásek se ale ve svém souboru nezmiňuje o Žižkově zastavení v Náchodě. Jelikož sám pocházel z oblasti východních Čech, přímo z Hronova, musel se s touto pověstí setkat. Do *Starých pověstí českých* ji ale nezařadil, pravděpodobně z důvodu regionálního charakteru, který se v jeho souboru nevyskytuje. V obou dílech je ale Žižka vykreslen jako spravedlivý husita, jenž bojuje za „pravdu boží“ a trestá nepřátele kalicha.

5.2 Hronovsko

Hronovsko je jednou z částí náchodského regionu, která má centrum ve městě Hronově. Krajině dominuje hora Turov, východočeský Blaník, a další okolní skalní útvary, ke kterým se váže mnoho pověstí a příběhů.

5.2.1 Turov

Turov je hora ležící nedaleko města Hronova a patří k dominantám regionu. Je součástí CHKO Broumovsko a na jejím úpatí se rozprostírá vesnice Rokytník. K hoře se váže mnoho místních pověstí, které zpracoval Josef Hurdálek.

Pověst *O původu jména Turov*⁵⁹, jak už název napovídá, vypráví o vzniku pojmenování hory. Dle pověsti hora patřila v dávných dobách k náchodskému panství a rytíř Hron, pán na Náchodě, zde pověřil správcovstvím svého dobrého služebníka Rokyty. Jednoho dne Hron jel na hon do hronovských lesů, ze kterých před ním prchal pár turů, divokých býků. Rokyta odchytil na hoře jejich mládě a ochočil si ho. Časem přilákal býčí pár a všechny zavřel do společné ohrady. Rytíř Hron ho za jeho čin odměnil kusem lesa, kde si Rokyta postavil tvrz, podle které později vznikla ves Rokytník. Hora dostala podle divokých býků název Turov.

---

⁵⁸ JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959, s. 183–198.

⁵⁹ HURDÁLEK, Josef. *Turov: pověsti Jiráskova kraje*. 2. rozš. vyd. Náchod: Tiskem a nákladem grafických závodů Václava Lehma, 1935, s. 29.

Velmi populární pověstí je pověst *Turovští rytíři*⁶⁰, která vypráví o ukrytém vojsku sv. Václava v hoře. I proto se někdy Turovu říká Blaník Jiráskova kraje. Podle pověsti vojsko vyjíždí v čele s knížetem Václavem na Velký pátek a Květnou neděli a lidem z okolí se naskytá možnost získat turovské poklady.

Děj pověsti se odehrává za vlády císaře Josefa II., kdy poddaní na náchodském panství měli povinnost pracovat na stavbě panského špýcharu, sýpky. Dva největší sedláci v Rokytníku se ihned po práci na panském vydali pracovat na svá pole. V jedenáct hodin se na cestě objevilo svatováclavské vojsko a začalo se cvičit v boji. Oba sedláci tomu se strachem přihlíželi. Když ponocný odtroubil dvanáctou hodinu, vojsko se vrátilo zpět do hory. Sedláci všechno nechali na poli a vyděšení utíkali domů.

Další pověsti přibližují dobrotu a laskavost rytířů a jejich pomoc chudým a poctivým lidem. Pověst *Turovský poklad*⁶¹ vypráví o starém tkalci z Rokytníku, který se při cestě na trh setkal s turovským rytířem. Ten od něj chtěl koupit plátno pro potřeby svatováclavského vojska, které už se nemělo do čeho oblékat. Rytíř zavedl starého tkalce do hory, kde mu dal měšec s penězi, a řekl mu, že na zpáteční cestě se do něj nesmí podívat, ani ho otevřít, jinak o svou odměnu přijde. Tkadlec rytířovo varování porušil, a když se vrátil domů, měšec byl prázdný. Nechal si ho na památku a ukládal do něj vydělané peníze, které mu nikdy neubývaly.

*Zlaté jablíčko*⁶² vypráví o chudé dřevařské vdově, která si umínila, že získá část turovského pokladu a povede se jí a jejímu děťátku dobře. Na Velký pátek spěchala s dítětem k hoře, kterou našla otevřenou. Uvnitř spali rytíři ve zbrani čekající na obranu země. Žena našla vytoužený poklad, dítě položila na zem a začala si plnit klín zlatem a drahými kameny. Poté běžela domů a vše vysypala do truhly. Pro dítě vzala chléb a červené jablíčko, aby nemělo hlad. Jakmile se vrátila do hory, začala si zase plnit klín poklady a na dítě zapomněla. Znovu se vrátila domů a naplnila truhlu. Když se podruhé vracela k hoře, byla už hora zavřená i s jejím dítětem uvnitř. Celý rok ho oplakávala a čekala na Velký pátek, aby mohla znovu do hory. Po roce ho uvnitř našla a celá šťastná se s ním vrátila domů. V ruce dítě drželo jablíčko, které mu před rokem dala, ale už nebylo červené, nýbrž celé zlaté.

---

⁶⁰ *Tamtéž*, s. 39–44.

⁶¹ KOUDELKOVÁ, Eva. *Z dávných časů: [pověsti z Náchodska, Hronovska a Červenokostecká]*. Hronov: Grafické závody, 1999, s. 157–158. ISBN 80-238-4524-1.

⁶² HURDÁLEK, Josef. *Turov: pověsti Jiráskova kraje*. 2. rozš. vyd. Náchod: Tiskem a nákladem grafických závodů Václava Lehma, 1935, 180 s. 53–57.

Turovské pověsti jsou do dnešní doby velice živé. Nejvíce populární jsou samozřejmě ty, které vyprávějí o ukrytém svatováclavském vojsku v hoře. Největší oblibu si získaly v době světových válek, kdy se k nim obyčejní lidé uchýlovali a doufali, že vojsko vytahne na pomoc českým jednotkám v boji proti nepříteli. Po první světové válce se mezi hronovskými tradovalo, že rytíři z Turova pomohli prezidentu Masarykovi vybojovat republiku, čímž splnili svoji povinnost a do hory se už nikdy nevrátí.

Ve většině turovských pověstech jsou rytíři vykresleni jako kladné postavy, které se snaží lidem pomoci. Ti ale velice často neuposlechnou a jsou za to potrestáni. K nejčastěji zpracovaným motivům s rytířskou pomocí patří pomoc dobrému člověku, kterého pokaždé představuje někdo jiný (kovář, tkadlec, služka). Všichni nakonec končí stejně. Protože poruší rytířův příkaz, jsou připraveni o odměnu. I přesto jsou ale částečně rytíři odměněni (viz *Turovský poklad*).

Velice zajímavou turovskou pověstí je *Zlaté jablíčko*. Svým dějem nápadně připomíná baladu *Poklad*⁶³ ze sbírky *Kytice* od Karla Jaromíra Erbena (1811–1870). Erben pocházel z oblasti východních Čech, z Miletína, a je velice pravděpodobné, že se setkal se stejným motivem jako později Hurdálek, ale publikoval jej mnohem dříve. Erbenova balada byla poprvé vydána v r. 1838, Hurdálkova pověst 1935. Je mezi nimi tedy více než stoletý časový rozdíl. Je velice pravděpodobné, že motiv skalního pokladu a porušené mateřské lásky byl velmi oblíbený v každém časovém období. Jablko, které je jedním z motivů v pověsti, je dle *Slovníku symbolů* symbolem plodnosti, především červené. V křesťanské tradici je velice často chápáno jako symbol prvotního hříchu.⁶⁴ Žena je pokoušena poklady, červené jablko přinesené dítěti symbolizuje porušení mateřské lásky a její podřízení bohatství. Ona podlehne a je náležitě potrestána, odnětím dítěte na rok, aby si uvědomila, že porušila jeden ze základních principů víry.

5.2.2 Další pověsti Hronovska

Hronovsku dominují především ty pověsti, které se vztahují k hoře Turov. Jsou tu ale i další, jež nejsou tolik známé, a přesto neodmyslitelně patří k regionu, protože pomáhají dotvářet kulturní celek.

---

⁶³ Žena s dítětem na Velký pátek při cestě do kostela objeví otevřenou skálu a v ní poklad. Dítě nechá ve skále a doma vyspává nasbírané zlaťáky, které se promění v hlínu. Vzpomene si na dítě, ale skála už je zavřená. Musí rok čekat a po roce získá dítě zpět živé a zdravé.

⁶⁴BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. 2. vyd. Přeložil Petr PATOČKA. Praha: Portál, 2007, s. 102. [16] s. barev. obr. příl. ISBN 978-80-7367-284-3.

Mezi takové pověsti patří *Krakonošovy kameny*⁶⁵, které vypráví o původu podivných balvanů pod horou Turov. Děj pověsti se odehrává za nevládného podzimního počasí, kdy venku foukal takový vítr, že nikdo nemohl vyjít ven a že se jeho silou lámaly stromy. Když se počasí umoudřilo, vyšli hospodáři ven a snažili se opravit škody napáchané na jejich střechách. Starý výměnkář Šimek se rozhodl, že si zajde do lesa pro trochu klestí a jehličí, aby si mohl zatopit a zahřát se. Při sběru začalo hustě pršet a Šimek se schoval pod veliký dub, kde čekal, až přestane pršet. Z dálky bylo slyšet hluk a začalo hřmět a blýskat se. Obloha se zatáhla a objevili se velcí duchové, kteří mezi sebou bojovali a házeli po sobě ohromnými balvany. Jeden z balvanů spadl na zem a rozpadl se na dva kusy. Šimek ze strachu před duchy omdlel. Když se probudil, šel se na kameny podívat. Zastavil ho hlas pana Johanese, Krakonoše, aby se ke kamenům nepřibližoval, dokud nevychladnou, jinak za to zaplatí životem. Vzpomněl si, že před nedávnem slyšel, že Krakonoš staví pro princeznu Kačenku překrásnou zahradu, do které přenáší kameny z celých Krkonoš. Šimek počkal, dokud kámen nebyl studený, a pak se ho vydal prozkoumat. Na jeho povrchu spatřil zlaté žilky a zlato z nich vydoloval. Když se vrátil podruhé, aby si kameny ještě jednou lépe prohlédl, žádné zlaté žíly už nenašel.

V *Krakonošových kamenech* se objevuje motiv záhadných kamenů, které se na určitém místě objevily při nějaké zvláštní události. Říká se, že kameny spadlé pod Turovem pochází z meteoritu, který se tam v minulosti zřítíl. Lidé tyto kameny vnímali jako objekty s magickou energií a mocí. Zároveň se zde objevuje i postava Krakonoše, kterému se na Hronovsku říká pan Johannes, a princezny Kačenky, vládkyně Orlických hor. Jejich příběh je velice známý po celých východních Čechách. Kačenčina zahrada se neobjevuje jen v pověstech Hronovska, ale i v pověstech sousedního Policka a Broumova. V zahradě měly být soustředěny nejkrásnější horské květiny z celého kraje a mělo to být místo přírodní krásy. Dodnes se nám zachovala Kačenčina zahrádka, a to jako CHKO v Deštném v Orlických horách.

5.3 Červenokostecko

Červenokostecko je další oblastí, která patří k Náchodsku. Centrem oblasti je město Červený Kostelec, které je dnes známo především díky Mezinárodnímu folklornímu festivalu. Mezi nejznámější červenokostecké pověsti patří pověsti o vzniku pojmeno-

---

⁶⁵ HURDÁLEK, Josef. *Turov: pověsti Jiráskova kraje*. 2. rozš. vyd. Náchod: Tiskem a nákladem grafických závodů Václava Lehma, 1935, s. 75-77.

vání obyvatel hadaři, jiná vypráví o vzniku jména hospody „Na Čertovině“, další poté o původu kříže, který dnes na Čertovině stojí.

Pověst *Červenokosteletí hadaři*⁶⁶ vypráví o šprýmu starého pocestného, který si vystřelil z vychloubačného tkalce z Červeného Kostelce. Tkadlec se vracel domů a na cestě potkal starce, se kterým se dal do řeči. Vychloubal se mu, jak u nich ve městě kvete tkalcovství a že na červenokostelecké si nikdo nepřijde. Pocestnému se nelíbilo, jak se tkadlec vychloubá, a vymyslel na něj lest. V lesích u Červeného Kostelce žili dva velcí hadi, samice a samec, ale samec byl lidmi zabit. Pocestný hada popsal jako dlouhého hnědého hada se žlutými pruhy, který polyká celé lidi. Tkadlec se velmi vyděsil. Když si na chvíli v lese sedli, pocestný vytáhl tkalci z rance osnovu a přivázal ji ke stromu a začal s ní hýbat. Vypadalo to, že had pocestného snědl. Tkadlec se polekal a běžel do města, kde všechny zburcoval, a lidé se vydali hada zabít. Na cestě potkali pocestného, který se jim vysmál. Červenokosteletí měli tak ostudu po celém kraji. Od té doby se jim říká hadaři.

Pojmenování červenokosteleckých obyvatelů hadaři se udrželo i do dnešní doby. Tato pověst patří k nejdůležitějším charakteristickým prvkům Červeného Kostelce. Pocestný si hada pravděpodobně vybral jako zvíře, kterého se lidé vždy báli a štítili se ho. Také jim velice škodil, a proto ho zabíjeli. V některých pověstech se také vyskytuje tzv. had hospodářček⁶⁷, který byl celý bílý se zlatou korunkou na hlavě a nosil domu štěstí. Pokud byl zabit, na dům a rodinu žijící v něm bylo uvaleno neštěstí a bída.

Dříve v Červeném Kostelci existoval folklorní soubor *Hadař*, který na pověst odkazoval, a pomáhal udržovat živé lidové písně a tance. Po jeho zániku vznikla dětská verze *Hadářek*. Dodnes se nám tedy na Červenokostelecku dochovala památka na tradovanou pověst. Zajímavé je, že ve znaku města nenajdeme hada, který dal kosteleckým přezdívkou, nýbrž kostel s červenou střechou.

Další z velmi známých místních pověstí je pověst *O Čertovině*⁶⁸, která vysvětluje vznik jména Čertovina. Pověst vypráví, že jednoho večera bylo v hospodě plno lidí a všichni tancovali. Do toho se dovnitř přihnuli černí páni a začali divoce tancovat, až ve světnici nikdo nezbyl. Muzikanti hráli celou noc, až jim nástroje vypadly z rukou. Když se pro-

---

⁶⁶ HORYNA, Václav. *Pověsti českého severovýchodu*. Hradec Králové: B. E. Tolman, 1947, s. 291–293.

⁶⁷ Had, který se zazdíval do domu, aby přinášel štěstí.

⁶⁸ HURDÁLEK, Josef. *Turov: pověsti Jiráskova kraje*. 2. rozš. vyd. Náchod: Tiskem a nákladem grafických závodů Václava Lehma, 1935, s. 101–102.

budili, měli talíř plný koňských homolek. Ti černí páni prý byli čerti, a proto se hospodě říká „Na Čertovině“.

Na této pověsti je velice zajímavé to, že ji Josef Hurdálek nepřepisoval do spisovné češtiny, ale zachoval ji v původním nářečí tak, jak ji získal od jisté babičky Laštovičkové. Autor tak pravděpodobně chtěl zachovat autenticitu ústně tradované pověsti a nechtěl ji upravovat žádnými přepisy. Není to jediná pověst v souboru *Turov: pověsti Jiráskova kraje*, která je psána místním nářečím. Je možné, že v původní podobě nechával pověsti, které zpracovávaly netradiční a neobvyklé motivy, jež jsou příznačné pouze pro tuto oblast.

K nejpoblárnějším místním pověstem Červenokostelecka patří *Devět křížů*⁶⁹. Vypráví o lásce mezi rytířem Heřmanem a dcerou rychtáře Anežkou. Heřman si měl vybrat za manželku ženu, která by mu byla rovná rodem, jinak mu otec svazek nepovolí. Nechtěl se ženit bez otcova svolení, a tak za Anežkou jezdil potají. Po nějaké době se svěřil matce se svým trápením a ta mu slíbila, že s otcem promluví. Otec nakonec sňatek povolil a Heřman se vydal na cestu za svojí milou. Když se svým sluhou Jankem projížděl lesem, uslyšeli volání o pomoc. U letitého dubu nařikala dívka, která byla obklíčena skupinou devíti mužů. Heřman s Jankem jí přispěchali na pomoc a muže zabili. Nařikající dívka byla Anežka, která se vypravila za Heřmanem, protože se jí po něm už stýskalo. V lese jí ale přepadli. Heřman jí uklidnil a řekl jí, že už jim nic nebrání ve svatbě. Společně se vydali na hrad, kde byla Anežka představena Heřmanovu otci. Druhý den několik čeledínů s Heřmanem pohřbilo zabitě muže a na místě jejich hrobu byl vztyčen dřevěný kříž, který byl později nahrazen kamenným.

Stěžejním motivem pověsti je láska, které jsou stavěny do cesty různé překážky, jež jsou nakonec překonány. Svoji roli v pověsti hraje také číslo devět, které je vnímáno jako zesílení posvátného čísla tři.⁷⁰ V pověsti je tímto číslem umocněno zlo, které se staví mezi rytíře a jeho nevěstu. Rytíř musí dokázat svoji odvahu a muže přemoci, což se Heřmanovi povede a svoji vyvolenou nakonec získá. Můžeme zde také sledovat šlechtickou tradici, kdy si mladý muž nesměl vzít dívku z nižšího stavu. I ta je tady překonána díky smrtelně nemocnému otci a Anežčině povaze a vzhledu.

---

⁶⁹ KOUDELKOVÁ, Eva. *Z dávných časů: [pověsti z Náchodska, Hronovska a Červenokostelecka]*. Hronov: Grafické závody, 1999, s. 88–90. ISBN 80-238-4524-1.

⁷⁰ BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Vyd. 2. Přeložil Petr PATOČKA. Praha: Portál, 2007, s. 53, [16] s. barev. obr. příl. ISBN 978-80-7367-284-3.

Příběh pověsti byl pravděpodobně inspirován nějakým středověkým hrdinským eposem, který byl přenesen do českého prostředí. Dřevěný kříž může symbolizovat rozcestí, kde se kříží cesty živých a mrtvých⁷¹. V interpretované pověsti místo stává místem střetu a boje, ve kterém zahyne devět mužů. Kříž se tak skutečně stává místem střetu světa živých a mrtvých. Tak tomu bývalo i v minulosti, kdy se tradovalo, že o křížů se v noci zjevují duchové mrtvých lidí.

5.4 Novoměstsko

Poslední z částí Náchodska je oblast Novoměstska s centrem v Novém Městě nad Metují. S oblastí Novoměstska je spjat zámek ležící přímo ve městě, nedaleká osada Peklo a zřícenina hradu Výrov.

K nejznámějším místním pověstem Novoměstska patří pověst *Vojnarova lípa*⁷². Děj pověsti se odehrává za třicetileté války během vpádů Švédů do Čech. Všechny vojenské hlídky v celém kraji byly v pohotovosti a dávaly pozor, jestli se někde neobjeví poplašný požár. Krčínská⁷³ hlídka spatřila poplašné požáry a přibližující se švédské vojsko. Jeden z vojáků si vzpomněl, že je neděle a v kostele je sloužena mše, na které je celá vesnice. Popadl roh a začal troubit na poplach. Když doběhl do kostela, začal křičet: „Švéda jde!“ Lidé začali utíkat domů, vyháněli dobytek do lesa, stavěli barikády a schovávali zásoby jídla. Když Švédové dorazili do Krčina, jejich velitel Waler byl rozzuřen, protože nikde nikdo nebyl a všechna stavení byla zabarikádovaná. Rozhodl se, že místní potrestá za to, že švédské vojáky nepřivítali a nedali jim jíst ani pít. Vydal se do kostela, kde byl jen kněz, který dosluhoval bohoslužbu. Waler na něj zamířil a několikrát vystřelil, ale žádná z kulek faráře netrefila. Velitel poznal, že těžce zhřešil, nasedl na koně a ujížděl pryč. U lesa jeho kůň klopýtl a Waler spadl do jámy. Byl těžce raněn a prosil Boha o odpuštění, ale už bylo pozdě. Druhý den ho našel krčínský rychtář Vojnar. Na památku švédského velitele Walera zde byla vysazena lípa, které se od té doby říká Vojnarova.

Vojnarova lípa dodnes roste v Krčíně, který se stal městskou částí Nového Města nad Metují. Lípa je považována za starý památný strom a existuje o ní mnoho příběhů a po-

---

⁷¹ *Tamtéž*, s. 136.

⁷² HORYNA, Václav. *Pověsti českého severovýchodu*. Hradec Králové: B. E. Tolman, 1947, s. 148–150.

⁷³ Krčín, dnes část Nového Města nad Metují.

věští. Někdy se jí také říká Žižkova nebo Jiráskova lípa. Lípa je také vnímána jako symbol slovanského národního spojení a pro nás je to národní strom.

V této pověsti se objevuje i motiv provinění či hříchu proti víře, a to je Walerovo vystřelení po knězi. Velitel poruší křesťanské heslo „*nezabiješ*“ a vystřelí po božím služebníkově, který má být nedotknutelný. Zasáhne ale boží moc a kněz je Bohem ochráněn a kulka ho nezabije. Můžeme to označit za zázrak. V té chvíli si Waler uvědomí, že porušil jeden ze základních pilířů víry a čeká ho trest. Ten je nakonec vykonán stejně jako ten, který měl připravený pro kněze.

Další ze známých místních pověstí je pověst *Obr a vlk*⁷⁴, která je také někdy známá pod názvem *Silný Tláškal*⁷⁵. Pověst vypráví o silném sedláku Tláškalovi z Bohuslavic, o němž se tradovalo, že je tak silný, že by byl schopný porazit deset jiných silných mužů najednou. Jednou v zimě napadlo mnoho sněhu a silně mrzlo. Tláškal ráno vyšel do nedaleké Dobrušky, kde musel zařídit mnoho věcí. Domů se vracel až pozdě odpoledne a rychle se začínalo stmívat. Když procházel lesem, uslyšel z houští podezřelý šum. Na záda mu skočil hladový vlk. Tláškal ho popadl za chřtán a začal ho dusit, ale po nějaké chvíli mu začaly docházet síly. Začal křičet a lidé z nedaleké vesnice mu přiběhli na pomoc. Probodli vlka vidlemi a umlátili ho poleny. Tláškal byl velmi bledý a po nohách mu stékala krev, vlk mu rozdrásal lýtka až na kost. Hostinský poslal do Dobrušky pro doktora, ale už bylo pozdě. Tláškal mezitím vykrvácel. Tak silného člověka, jako byl Tláškal, už poté v kraji nikdo nepamatoval.

V každém regionu v České republice se vyskytuje osoba siláka, který přepere početně větší skupinu, dokáže silou přepulit vzrostlý strom, nebo přemůže nějaké silné zvíře. Nejznámější česká pověst o silném muži je pravděpodobně pověst *O Bivoji*⁷⁶, ve které hlavní hrdina zabije škodného kance. Na rozdíl od Bivoje, Tláškal střetnutí s vlkem nepřežije.

Zajímavá je zde postava vlka. Ten je dle *Slovníků symbolů* symbolické zvíře – nebezpečný dravec, ale také zvíře škodící a ubližující člověku. Někdy také vlk symbolizuje ďábelské, nevěřící, síly. Ve středověku byl vlk vnímán jako démonické zvíře symboli-

---

⁷⁴ HORYNA, Václav. *Pověsti českého severovýchodu*. Hradec Králové: B. E. Tolman, 1947, s.151–152.

⁷⁵ *Od kladského pomezí: vlastivědný časopis pro politický okres broumovský, náchodský, novoměstský n. M. a trutnovský*. Náchod: Družstvo „Jiráskův kraj“, 1925–26, roč. 3, s. 11. ISSN 1801-2531.

⁷⁶ JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959, s. 21–26.

zující čarodějnici nebo d'ábla.⁷⁷ V pověsti vlk symbolizuje zvíře-dravce a Tláskala můžeme vnímat jako oběť. Na jejich soupeření můžeme také nahlížet jako na souboj mezi dobrem (Tláskal) a zlem (vlk), nebo lidským světem a zvířecím.

Pověst *Gertruda*⁷⁸ nebo *Gertrudin vír*⁷⁹ vypráví o bezbožné Gertrudě, majitelce hradu Výrova v Klopotském údolí. Jednou v neděli si před polednem vyjela se svojí družinou na lov. Když skupina dojela nad řeku Metuji a zvuk lesních rohů rušil polední klid, začaly zvonit zvony na kostelní věži. Gertrudin kůň se splašil a vrhl se ze skály do řeky. Vodní vír ho stáhl i s jeho paní pod hladinu. Od té doby se vodnímu víru v řece říká Gertrudin vír.

Pověst *Gertrudin vír* můžeme řadit i mezi pověsti legendární. Důvodem zařazení může být to, že zde vystupuje jako hlavní postava nevěřící žena, která je za svoji nevěřičnost potrestána. Už sama postava ženy je v křesťanském světě vnímána jako symbol prvotního hříchu, nevěry a pokušení. Dalším náboženským motivem je křesťanská neděle, kdy podle Bible došlo ke vzkříšení Ježíše Krista. Tento den je určen pro odpočinek podle desatera přikázání. I toto pravidlo Gertruda porušuje, když se vydává na lov. Následně je za své nekřesťanské prohřešky potrestána smrtí.

S postavou koně se váže mnohá symbolika. Pro tuto pověst je nejpriznačnější ta, která zvíře s otevíráním vodních pramenů a toků. Často byl také spojován s říší mrtvých, proto byl také někdy pohřbíván se svým zemřelým majitelem.⁸⁰ V pověsti je kůň spojen s vodním vírem, který jeho a Gertrudu usmrtí, a zároveň je pohřben ve vodě i se svým majitelem.

---

⁷⁷ BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. 2. vyd. Přeložil Petr PATOČKA. Praha: Portál, 2007, s. 324., [16] s. barev. obr. příl. ISBN 978-80-7367-284-3.

⁷⁸ ZVĚŘINA, Václav. *Pověsti hradů, zámků a zemských sídel východních Čech*. Čechy: Nadace pro obnovu zámku Neděliště, 1995, s. 110, fot. příl.

⁷⁹ KRTIČKA-POLICKÝ, Antonín. *Báje a pověsti z kraje Jiráskova*. Trutnov: Nákladem Menšinového knihkupectví, 1925, s. 176, [26] s. obr. příl.

⁸⁰ BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. 2. vyd. Přeložil Petr PATOČKA. Praha: Portál, 2007, s. 139., [16] s. barev. obr. příl. ISBN 978-80-7367-284-3.

6 Démonologické pověsti

Pověsti s nadpřirozenými bytostmi patří k nejoblíbenějším na světě. Možná i proto, že z části připomínají pohádky a bájná vyprávění. I v českém prostředí patří k nejoblíbenějším příběhům. K našim nejoblíbenějším nadpřirozeným bytostem patří víly, vodníci, čarodějnice a čerti, které mají svůj původ většinou ve slovanské mytologii.

Démonologické pověsti jsou pověsti, ve kterých dochází k setkání obyčejného člověka s nadpřirozenou bytostí nebo se stane nevysvětlitelná, tajemná událost (například zázračné vyléčení z těžké nemoci). Do tohoto druhu pověstí patří i pověsti, v nichž jsou hlavními hrdiny bytosti se zvláštními, ojedinělými znaky nebo pohnutými osudy (například krysař, Faust). Démonologické pověsti tvořily základní repertoár lidových vypravěčů, proto jsou velice často zařazovány mezi pohádky.⁸¹ Nejčastěji zpracovávanou postavou byla čarodějnice, která všelijak škodí lidem. Hojně se také objevují náměty s mysliveckou, zlodějskou či cikánskou tematikou. Většina démonologických pověstí se odehrává na pustých místech (zříceniny hradů, mlýny, lesy) a v přesný určitý čas.⁸²

Na Náchodsku jsou nejoblíbenějšími nadpřirozenými bytostmi víly, vodníci, draci a zvláštní bytosti, které jsou typické pro tuto oblast. K takovým patří například fext či pan Johanes, známější pod jménem Krakonoš. Regionálním pověstem dominují ty, které zpracovávají skutky víl a vodníků. Důvodem jejich častého zpracování by mohla být lesnatá krajina a množství vodních toků, které protékají třemi hlavními městy regionu – Červeným Kostelcem, Hronovem, Náchodem a Novým Městem nad Metují.

6.1 Pověsti s vodníky

V náhodských démonologických pověstech se nejčastěji vyskytuje postava vodníka, či hastrmana. Vodník je postavou ze slovanského folkloru, která obývá řeky, potoky, jezera a další vodní objekty. Původ vodníků býval někdy odvozován od faljaronů, uto-

---

⁸¹ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 510. ISBN 80-7185-669-X.

⁸² SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 60. ISBN 80-85010-06-2.

peného vojska faraona z biblického Exodu, nebo od andělů svržených z nebes, kteří spadli do vody.⁸³

Lidé si vodníka velice často představovali jako malého mužička se zelenými vlasy. Někdy míval vodník místo jedné nohy kopyto a mezi prsty měl plovací blánu. Vodníci se často se oblékali velmi pestře – žluté kalhoty, zelený kabát, červenou čepici a červené boty, které si šili z kůže utopeného dobytka. Vodník na sebe často brával podobu něko- ho jiného. Někdy to byl myslivec, pocestný, jindy se převtěloval do zvířat. Nejčastěji do podoby žáby, ryby nebo koně. Pokud měl lidskou podobu, bylo snadné ho poznat, protože mu ze šosu kapala voda. Když chtěl někdo vodníka chytit, musel si pořídit lýkový provaz, ze kterého si na něj připravil smyčku, do které ho chytil.⁸⁴

Na Náchodsku se pověstem s vodníky nejvíce věnoval Jan Karel Hraše (1840–1907). Ve svých souborech často vytvořil větší kapitoly, která obsahovala několik vodnických pověstí s různou tematikou (vodník pomocník, škůdce, šprýmař). Dalším autorem s vodnickou tematikou byl Antonín Krtička-Polický (1880–1952).

V Hrašeho *Českých pohádkách a pověstech*⁸⁵ se vyskytuje samostatná kapitola vodnických pověstí, která se jmenuje *Vodnickovy nástrahy*, a pět se jich věnuje Náchodsku. Pověsti většinou vypráví o různých žertech vodníků nebo jejich pomstě, či odměně lidem.

V pověsti *Vodnickovy nástrahy V.*⁸⁶ je sedlák Prouza z Dolní Radechové potrestán vodníkem za svoji lakotu. Jednoho dne byl na obchůzce svých polností za rybníkem a v dálce uviděl postavu. Myslel si, že je to Tonda Vopršalů, jeden z jeho nájemců polností. Prouza mu vyčítat, že špatně a pozdě platí nájem. Dohonil ho a začal ho bít. Postava se mu ale vysmekla a utíkala do rybníka. Prouza poznal, že je to místní vodník a dostal strach. Vodník začal jeho statku škodit – škrtil slepice, rozhazoval dříví, lámal mladé stromky. Jednoho dne se sedlák domluvil se svým čeledínem, že se vodníkovi za jeho škození pomstí. Upletli si lýkový provaz, do kterého vodníka chytili a začali ho bít. Hospodyně to viděla a myslela si, že se hospodář pere s čeledínem, a tak na ně chrstla vodu. Vodník tak získal zpět svoji sílu a zmizel. Jednoho dne si šel Prouza zkontrolovat

---

⁸³ MÁCHAL, Jan. *Bájesloví slovanské*. Olomouc: Votobia, 1995, s. 146. Malá díla. ISBN 80-85619-19-9.

⁸⁴ KRÁTKÝ, Radovan. *Bubáci, aneb, Malý přírodopis duchů, přízraků a strašidel*. Praha: Vyšehrad, 2015, s. 321–324. ISBN 978-80-7429-468-6.

⁸⁵ HRAŠE, Jan Karel. *České pohádky a pověsti*. Praha: Bačkovský, 1901, 135 s.

⁸⁶ *Tamtéž*, s. 116–121.

sušenou otavu a při cestě na louku šlápl do kaluže vody. Vodník ho v ní chytil a začal ho táhnout do rybníka. Prouza křičel a na pomoc mu přišel čeledín. Vodník je ale chytil oba a utopil je. Druhý den na hladině rybníka plavala dvě mužská těla.

V jiném Hrašeho souboru *Ze starých přástev*⁸⁷ jsou vodníci vykreslováni spíše jako pomocníci lidí. Ti se jich buď většinou zaleknou, nebo se jich bojí, a jejich pomoc odmítnou.

V pověsti *Vodník u tkalce*⁸⁸ chodí každý večer vodník ke tkalci na Jizbici na večeri. Jednoho večera tkalci došla cívka a vodník se mu nabídl, že mu pomůže. Vodník použil kouzla. Cívka nedocházela a tkadlec pořád tkal. Vodník se tak chtěl odměnit hospodyni za to, že s ním měla neustále práci – musela po něm utírat mokré lavice. Tkalci se ale jeho kouzlo nelíbilo, obvinil ho, že se spolčil s čertem a vodníka vyhnal.

Další vodnickou pověstí s tématem odplaty je *Vodníková jabloň*⁸⁹. Pověst se odehrává na České Čermné, kde je na návsi rybník, u které dříve stávala velká krásná jabloň. Ta patřila vodníkovi žijícímu v rybníce. Pečoval o ni a sklízel chutná jablíčka, která někdy házel dětem. Na vesnici se přistěhoval pasák Jozka, který sáhl vodníkovi na jeho jabloň a jablíčka. Než ale stihl natáhnout ruku, vodník ho přes ni plácnul. Když ho plácl po třetí, vodník ho shodil do rybníku a utopil ho.

Pověstem s vodnickou tematikou se věnoval i Antonín Krtička-Polický. Ve svých *Bájích a pověstech z kraje Jiráskova*⁹⁰ věnoval vodníkům jednu kapitolu, kterou nazval *Vodník v našich vodách*⁹¹. Tato kapitola obsahuje 4 krátké pověsti o vodnících, z nichž je pro Náchodsko nejdůležitější *Radechovský vodník*⁹².

Pověst vypráví o bohatém židu, obchodníkovi s plátnem, Eliášovi, který nevěřil, že v rybníku nedaleko Červeného Kostelce žije vodník. K Eliášovi chodívali tkalci jeden za druhým se svým zbožím, ale po nějakém čase začali chodit pohromadě, protože jednotlivcům vždy vodník něco provedl a oni se báli chodit sami. Eliáše to rozzlobilo a pohrozil jim, že jim srazí peníze, pokud nebudou chodit jako dřív. O všem se dozvěděl

---

⁸⁷ HRAŠE, Jan Karel. *Ze starých přástev: národní pohádky z Náchodska*. Písek: J. Burian, 1902, s. 93. Růžová knihovna.

⁸⁸ *Tamtéž*, s. 48–50.

⁸⁹ *Tamtéž*, s. 71–75.

⁹⁰ KRTIČKA-POLICKÝ, Antonín. *Báje a pověsti z kraje Jiráskova*. Trutnov: Nákladem Menšinového knihkupectví, 1925, 176 s., [26] s. obr. příl.

⁹¹ *Tamtéž*, s. 31–36.

⁹² *Tamtéž*, s. 35–36.

vodník z rybníka a umínil si, že obchodníka přesvědčí o své existenci. Jednoho dne šel Eliáš po hrázi rybníka a v rákosí uviděl svoji cívku s chomáči příze. Rozzuřil se a zlobil se na tkalce, že takto šeredí s jeho zbožím. Z rákosí na něj skočil vodník, který ho začal škrtit a stahovat do rybníka. Eliáš začal prosit vodníka, aby ho pustil, že v něj věří. Vodník ho pustil a pohrozil mu, že pokud se na něj dozví špatné zprávy, bude s ním zle. Eliáš doma ulehl do postele a dlouho stonal. Po uzdravení se z něj stal nejlepší člověk v celém širokém okolí.

Vodníci patřili na Náchodsku snad k nejpůvodnějším nadpřirozeným bytostem. Většinou byli vnímáni jako negativní postavy, které škodí lidem, ale vodníci jen ve většině případů trestali špatné lidi. Vybírali si největší lakomce v okolí, kterým způsobili takový hrůzný zážitek, že se hříšníci ponaučili a polepšili. Nebo naopak člověka potrestali trestem největším, utopili ho. To ale většinou doprovázelo neuposlechnutí nebo vyprovokování, kterého vodníka ohrožovalo. Znamé jsou také pověsti, v nichž vodník vystupuje jako žertovná postava a provádí lidem všemožné kousky a legrácky. Ve většině pověstí se i vyskytuje jeho typická charakteristika, tedy zelené vlasy a oblečení, kterému dominuje žlutá a červená barva. V náhodských pověstech postava vodníka prostupuje všechny regionální oblasti a v každé vystupuje různý typ vodníka (voják, tkadlec). Nejčastěji se ale objevují pověsti, kde vodník pomáhá chudým tkalcům, což je i způsobeno tradicí textilní výroby v regionu.

Postava vodníka patří vůbec k jedněm z nejstarších nadpřirozených bytostí. Už naši předci v pravěkých dobách věřili na různé vodní démony a příšery. V dalších dobách byl prostými lidmi vnímán jako negativní postava, která působí lidem všemožné zlo a těžkosti. Největší popularity se vodníkům dostalo v průběhu 19. století, kdy ožívala pověšťová a pohádková tvorba, a autoři si hojně vybírali postavy vodníků do svých příběhů. Docházelo k nejrůznějším zpracováním. Autoři čerpali z vesnického prostředí, kde se silně uchovávala víra ve vodníka, jeho sílu a lsti, kterými se snažil získat lidi do své moci. K nejznámějšímu a nejpůvodnějšimu zpracování vodnického motivu patří bezpochyby balada *Vodník* z díla *Kytice z pověstí národních* Karla Jaromíra Erbena (1811–1870). V náhodském regionu se žádná takováto pověst nevyskytuje. Ve většině vodník poskytne nějaké lákadlo, za které dotyčného utopí, nebo ho stáhne pod hladinu za to, že byl na vodníka krutý a ten to bere jako odplatu.

6.2 Pověsti s lesními pannami

Mezi další hojně se vyskytující nadpřirozené bytosti v náchodských pověstech patří lesní panny-víly.

Lesní panny se někdy také nazývaly lesní žínky nebo lesní ženky. Teprve nedávno se pro ně vžilo označení víly, a pod tímto názvem jsou spojeny všechny krásné lesní panny a víly v Čechách. Lesní panny byly krásné dívky, oblečené do bílých nebo zelených šatů, podle jiných pověstí měly oblečení z listí. Jejich jedinou ozdobou byl věneček z lesního kvítí nebo ze svatojánských mušek. Víly byly věčně mladé a krásné a nikdy nikomu neublížovaly, pokud je dotýčný nerušil nebo neprovokoval. K jejich nejoblíbenější zábavě patřil tanec a zpěv po celou noc. Pokud někdo vstoupil do jejich kruhu, utančily ho k smrti. Podle pověstí měly největší moc před svatojánskou nocí.⁹³

Jednou ze zajímavých vílích pověstí je pověst *Lesní ženy Zlatodolské*⁹⁴. Vypráví o chudém uhlířském synkovi Prokopovi, který chodil pást kozy na louku poblíž radechovských lesů. Jednoho dne Prokop pásł mlsnou kozičku, která se pořád hnala dál a dál do hlubokého lesa. Prokop ji nechal jít a sám usnul na pařezu. Když se probudil vzpomněl si na kozičku a vydal se jí hledat. Dostal se až do Zlatého dolu za Červeným Kostelcem. Po chvíli zaslechl krásný zpěv, který ho dovedl za vílami – lesními ženami zlatodolskými. V jejich blízkosti zahlédl svoji kozičku. Vykřikl radostí a chtěl si pro ni jít. Víly ho ale zastavily, vystoupila jejich královna a ptala se na Prokopův příběh. Královna slíbila, že mu pomůže se dostat zpět domů. Na památku mu věnovala jívové listy. Když víly zmizely, Prokop popadl kozičku a utíkal domů. Když se setkal s rodiči, našel v kapse místo jívového listí samé zlaté peníze, a u uhlířů přestala být nouze. Každý večer uhlířka lesní víly hostila a ty jí na oplátku pomáhaly s dětmi. Uhlířovi se ale nesměli podřeknout. Jednoho dne se ale uhlíř zmínil kmotrovi Ješkovi, který chtěl víly také vidět. Ty se ho polekaly a od uhlířů zmizelo veškeré blaho.

Jiná pověst, *Kolo víl*⁹⁵, vypráví o dívce Helence Kleprlíkové, která se ráda krásně strojila, tančila a zpívala. Proto jí lidé nazývali pyšnou Helenkou. Jednoho dne šla Helenka na pastvu s kozičkami a na pastvě si prozpěvovala. Z ničeho nic se před ní objevila lesní

---

⁹³ KRÁTKÝ, Radovan. *Bubáci, aneb, Malý přírodopis duchů, přízraků a strašidel*. Praha: Vyšehrad, 2015, s. 201–204. ISBN 978-80-7429-468-6.

⁹⁴ HRAŠE, Jan Karel. *České pohádky a pověsti*. Praha: Bačkovský, 1901, 135 s. 40–47.

⁹⁵ HURDÁLEK, Josef. *Turov: pověsti Jiráskova kraje*. 2. rozš. vyd. Náchod: Tiskem a nákladem grafických závodů Václava Lehma, 1935, s. 31–37.

žínka a začala s Helenkou tančit. Tančily spolu až do večera, kdy musela dívka domů. Doma se nezmínila a protančená odpoledne s lesní žínkou se každý den opakovala. Jednoho dne se Helenka na setkání s vílou vyparádila, upletla si věnec a do copu si vpletla kvítí. Když se jí víla zjevila, zase spolu tančily. Během tance víla Helenku šlehla proutkem a ta hned tvrdě usnula. Probudila se až po jedenácté hodině večer, kdy jí opět víla probudila proutkem. Okolo Helenky byly shromážděné všechny turovské víly a pozvaly dívku do kola. Víly tančily tak rychle, že jim Helenka nestačila. Ve chvíli, kdy ponocný ohlásil půlnoc, dívka padla mrtva k zemi. Mezitím se jí vydali hledat starostliví rodičové. Ti uslyšeli z dálky zpěv víl a tušili, jaký osud Helenku postihl. Když Helenku pohřbívali, všechno kvítí v okolí rakve se proměnilo ve zlato. Byla to omluva turovských víl za způsobenou smrt milované dcery. Rodiče ale bohatství nepřijmuli. Na místě, kde byla Helenka nalezena, je dodnes kolo, které nikdy nezarůstá a pro výstrahu se u říká „kolo víl“.

Víly a lesní panny patří k dalším velice populárním nadpřirozeným bytostem na Náchodsku. Většinou to byly spíše neutrální postavy, které lidem většinou neubližovaly. Z různých pověstí, příběhů a bájí známe vyprávění, ve kterém víly okouzlí mladého muže, který se do nich zamiluje a bezhlavě poslouchá jejich příkazy. Většinou celý příběh dopadá špatně, víly muže utancují. V náchodských pověstech najdeme ale výjimku, a to v pověsti *Kolo víl*. Hlavní postavou je mladá krásná dívka Helenka, která propadne kouzlu lesní víly a zaplatí za to životem.

Často se v pověstech s vílami objevuje postava vílí královny-Lesany. Ta se objevuje i v náchodských démonologických pověstech, ale nikdy zde není označena konkrétním jménem.

Všechny náchodské vílí pověsti se odehrávají v lese a vystupuje v nich mladý člověk, většinou dívka či žena. Jedinou výjimku tvoří chlapec Prokop v *Lesních ženách zlatodolských*. Většinou se odehrávají v nějakém magickém čase – v noci, o půlnoci. Víly jsou autory vykreslovány jako milé a hodné postavy, které nemají úmysl ublížit. Bohužel v případě *Kola víl* neúmyslně způsobí smrt mladého děvčete. Svoji vinu si samy uvědomovaly, a proto se snažily rodičům dát nějakou náhradu. Za zlato ztracený život nelze získat.

K zajímavým pověstem patří již zmíněná pověst *Lesní ženy zlatodolské*. Pokud se zaměříme na přívlastek zlatodolské, nesmíme si ho spojovat s žádným místním názvem, ale

nýbrž s všeobecným motivem zlatého dolu. Zlatodol bylo podle pověr údolí, kde víly tavily zlato, které během roku nasbíraly. Tímto zlatem si prý zlatily své krásné vlasy, aby mohly lákat mladé hochy.⁹⁶ Tato pověst je v regionu ojedinělá. Většina se jich totiž pojí s magickou horou Turov.

6.3 Pověsti s dalšími nadpřirozenými postavami

V regionu Náchodska nenajdeme pouze vodníky a víly, ale také jiné zajímavé nadpřirozené bytosti. Některé z nich jsou typické pouze pro oblast východních Čech a jsou tak pověstovým unikátem regionu. Jiné z nich se objevují hojně i po celém našem území.

Mezi zvláštní regionální nadpřirozenou bytost patří drak, kterého si spíše spojíme s Trutnovem či Brnem než s regionem Náchodska. Drak, někdy také nazývaný saň, se dle vyprávění podobal lochneské příšeře. Jeho vzhled se měnil podle výkladu vypravěče. Všichni draci ale sídlili ve skalních slujích, propastech, jeskyních nebo dírách⁹⁷.

Podle pověsti s příznačným názvem *Drak*⁹⁸, u jiných autorů *Běloveský drak*⁹⁹, sídlil na kopci v Bělovsi v jeskyni drak. Každý týden požadoval jednu náchodskou pannu k obědu. Odváděny mu byly nejkrásnější dívky z okolí. Jednoho dne padla volba na krásnou Libomíru, jedinou dceru náchodského knížete. Náchodský pán vyhlásil, že kdo zachrání jeho dceru, získá její ruku a celé náchodské jmění. V Bělovsi žil mladý ševcovský tovaryš Jiřík, kterému se Libomíra velmi líbila. Jednoho dne Jiřík pásal kozy a přemýšlel, jak by Libomíře mohl pomoci. Z ničeho nic se před Jiříkem objevil stařeček a žádal ho o lipový květ, který mu hoch dal, a stařík mu přislíbil pomoc. Vzal Jiříka do skály, kde si měl vybrat nejhubenějšího koně a nejrezavější brnění a meč. Jiřík se takto oblečen vydal Libomíru vysvobodit. Když přijel před jeskyni, oznámil drakovi, aby si přišel pro oběť, ale drak mu řekl, že až zítra o jedenácté hodině ráno. Když se Jiřík vrátil zpět domů, mistr s mistrovou si povídali o tajemném ušlechtilém rytíři, který se pokouší Libomíru vysvobodit. Druhý den se celý proces se stařečkem opakoval, ale tentokrát měl stříbrné brnění a meč. Třetí den měl Jiřík brnění zlaté. Přijel k jeskyni, kde se už drak chystal ven. Jakmile vystrčil ve hlavu, Jiřík mu jí setnul, ale drakovi vyrostly

---

⁹⁶ KRÁTKÝ, Radovan. *Bubáci, aneb, Malý přírodopis duchů, přízraků a strašidel*. Praha: Vyšehrad, 2015, s. 204. ISBN 978-80-7429-468-6.

⁹⁷ *Tamtéž*, s. 96.

⁹⁸ HRAŠE, Jan Karel. *Kytice z českých národních pověstí*. Praha: F. A. Urbánek, 1874, s. 45–50.

⁹⁹ *Od kladského pomezí: vlastivědný časopis pro politický okres broumovský, náchodský, novoměstský n. M. a trutnovský*. Náchod: Družstvo „Jiráskův kraj“, 1934–35, r. 12, s. 72–76. ISSN 1801-2531.

další dvě. Nakonec ale draka porazil, Libomíru vysvobodil a odjel zpět za stařečkem. Libomíru vezl zpět na náchodský zámek vozka, který Jiříkovi velice záviděl, a donutil Libomíru, aby řekla, že to on ji zachránil. Stařeček mezitím vyslechl od Jiříka celý příběh a poradil mu, aby posledním třem dračím hlavám vyřízl jazyky, že mu přinesou štěstí. Vozka byl knížetem pověřen, aby podal důkaz a ten se vydal k dračí jeskyni, kde sebral hlavy. Ve svatební den se Jiřík vydal na hrad, kde bavil hosty, kterým podal hádanku o dračích hlavách. Vozka musel hlavy ukázat, ale ty byly bez jazyků. Vozka byl odhalen a Jiřík získal krásnou Libomíru.

Postava draka je jednou z těch, které se objevují napříč celým evropským kontinentem. Pověsti si jsou dějem velice často podobné. Čím se ale liší je vzhled draka, a především počtem hlav. V českém prostředí se nejčastěji objevuje tříhlavý nebo sedmihlavý. V zahraničních zpracování může mít hlav až sto (Řecko) nebo pouze jednu (Čína). Zpracování tématu boje s drakem pochází z antiky (Perseus a Andromeda). Avšak k nejznámějším patří legenda o sv. Jiřím a drakovi. Do našeho prostředí ji přinesli křižáci, ale upravena do romantické podoby byla až v průběhu 19. století. Je tedy velice pravděpodobné, že i pověst s běloveským drakem byla inspirována legendou o sv. Jiřím, jelikož linie příběhů jsou téměř totožné.

V českém prostředí byl drak velice dlouho vnímán jako existující zvíře. Často byl spojován se skalními útvary, ze kterých měli lidé strach a byly pro ně nějakým způsobem magické. Časem postava draka přešla z pověstí do pohádek. Ve východních Čechách se nám dodnes dochovala asi jedna z nejznámějších dračích pověstí, a to pověst o hrdinovi Trutovi a drakovi, kterého Trut zabil. Po drakobijci bylo pojmenováno město Trutnov a drak se dostal do městského znaku. Pověst o drakovi v Bělovsi patří k jediným v regionu, v žádné jiné oblasti Náchodska se postava draka neobjevuje.

Další nadpřirozenou bytostí je postava fexta (či feksta). Označení fext vzniklo z německého slova fest (pevný a silný). Fext je označení pro mrtvého, který se v hrobce či rakvi nerozpadl, ale vyschl. Ve své podstatě je to mumie, na kterou nebyly použity žádné mumifikující prostředky. Podle různých pověr byli fextové nezranitelní a říkalo se, že je může zabít jen skleněná koule. Lidé je většinou stavěli v kostelech nebo márnicih ke zdem a chodili se na ně dívat.¹⁰⁰

---

¹⁰⁰ KRÁTKÝ, Radovan. *Bubáci, aneb, Malý přírodopis duchů, přízraků a strašidel*. Praha: Vyšehrad, 2015, s. 129. ISBN 978-80-7429-468-6.

Na Náchodsku o postavě fexta vypráví pověst *Osečnický fext*¹⁰¹, která pochází z oblasti Novoměstska. V době třicetileté války přitáhlo do vesnice Osečnice u Dobrého švédské vojsko, které shánělo dobytek na jídlo. Když se to dozvěděl osečnický rychtář, vyzval občany, aby se chopili zbraní. Sám se napřed pustil za Švédy. Na mýtině uviděl, jak tři vojáci ženou celé stádo krav lesem. Sundal si pušku z ramene a jednoho z nich zastřelil. Druzí dva byli zmatení a nevěděli, odkud rána přišla. Rychtář cválal na koni zpět do vesnice a po cestě křičel, že v lese jsou jen tři Švédové a proti nim táhne celý vesnický dav. Vojáci se lekli a utíkali pryč. Vesničané si rozebrali dobytek a rychtáře za jeho chytrost nosili na ramenou. Ten ale věděl, že se Švédové vrátí, a donutil celou vesnici, aby se vystěhovala do hlubokého lesa. Sám zůstal ve vesnici. Švédský velitel vyslal do vesnice důstojníka s žádostí výpalného, ten ale našel ves prázdnou. Na návsi potkal rychtáře, který mu oznámil, že jim jdou vesničané z cesty a že s loupežníky nejsou žádné žerty. Důstojník se rozlítil a na rychtáře vystřelil. Ten kulku vyjmul a hodil ji po Švédovi. Ten se dal na útěk, u lesa ho ale rychtář střelil. Švédské vojsko jako pomstu za zabitého vesnici vypálilo. Po rychtářově smrti bylo jeho tělo pohřbeno na hřbitově v Dobrém. Když zemřel jeho syn, chtěli ho pohřbít k němu, ale zjistili, že rychtářovo tělo je celistvé. Postavili ho do výklenku v kostele, kde stál dlouhá léta. Až po nějaké době se to znelíbilo jednomu z farářů, který ho dal pohřbít do země.

Postava fexta není v našem prostředí příliš známá. Nejvíce je charakteristická pro oblast východních Čech, především pro Rychnovsko a jeho okolí. Pověsti o fextech ožívaly především v dobách válek, zvláště když nějaký voják vyvázl u bitvy bez větších zranění. Lidé si mysleli, že ho ochraňuje amulet, který mu propůjčuje nezranitelnost.¹⁰² Zajímavé je, že postavy fextů znají pouze Středoevropané a Švédové. To pravděpodobně souvisí se vznikem této postavy v době třicetileté války. I sám osečnický fext vznikl v době vpádů Švédů do Čech. Možnost výskytu této postavy jen ve východních Čechách lze vysvětlit i tak, že právě v této oblasti Švédové nejvíce plenili a nejčastěji sem podnikali své nájezdy.

V náchodských démonologických pověstech se objevuje i postava Krakonoše, kterému se také někdy říkalo Rýbrcoul. Často ho také najdeme pod označením pan Johanes nebo Jan z Hory. Víra v pána Krkonoš trvala poměrně dlouho. Ještě v minulém století lidé

---

¹⁰¹ HORYNA, Václav. *Pověsti českého severovýchodu*. Hradec Králové: B. E. Tolman, 1947, s. 279–282.

¹⁰² KRÁTKÝ, Radovan. *Bubáci, aneb, Malý přírodopis duchů, přízraků a strašidel*. Praha: Vyšehrad, 2015, s. 217. ISBN 978-80-7429-468-6.

chodili k prameni Labe s červenými kohouty a slepicemi, které házeli do vody jako oběť pro Krakonoše, aby povodněmi neničil pole. Nejčastěji na sebe bere podobu myslivce, pytláka nebo poustevníka, ale převtěljuje se také do zvířat (žába, ryba, zajíc, pes). Říkávalo se, že Krakonošova nálada ovlivňuje počasí v horách. Údajně měl být také velmi bohatý, a proto se hodným lidem odměňoval zlatem.¹⁰³

Pověst *Sněm pana Johanesa na Turově*¹⁰⁴ vypráví o chudém sirotkovi Jiříkovi, který vyslechne sněm duchů a jiných nadpřirozených bytostí na Turově, kterému předsedá pan Johanes (Krakonoš). Jiřík pracoval jako pasáček u sedláka Víta. Každý den vyháněl stádo ovcí na louku na Turově. Jednoho dne, bylo to na den sv. Václava, se vydal jako každý jiný den na pastvu na Turov. Na sluníčku Jiřík usnul a s ním i celé stádo. Probudilo ho až hřmění a silný vítr o půlnoci. Jiřík slyšel mnohokrát pověsti o sněmu duchů a pana Johanesa na Turově a byl zvědavý, co uslyší. Na sněmu se shromáždili nejen podřízení duchové, ale i lesní víly, trpaslíci, svatováclavské vojsko a další jiné nadpřirozené postavy kraje. Každého z nich Johanes vyslechl a ptal se, komu by chtěli pomoci. Za nositele pomoci byl vybrán Jiřík, protože patřil k nejhodnějším lidem z okolí. Byl vybrán, aby vyléčil nemocný dobytek mastí, kterou mu Krakonoš pošle po starém ježkovi. Také měl uzdravit hospodyni Vítovou, která ulehne a nebude moci vstát. Vrána mu přinese kouzelnou hůlku, kterou třikrát nad hospodyní zakrouží. Jako poslední má pomoci chudé vdově Hanušce, které řekne, že má chodit na houby a lesní plody pouze na dřevíčskou stráň a dostane se jí blahobytu. Jiřík musel mlčet a postupně vykonal vše, co mu bylo přikázáno. Když vyléčil hospodyni, přislíbila mu, že mu její manžel odkáže celý statek. Jiřík se zanedlouho oženil a dočkal se potomka. Po sedlákově smrti mu připadal celý statek a náhodští páni ho vybrali jako nového rokytnického rychtáře. Jiřík po celý život o sněmu mlčel, až na smrtelné posteli vše řekl.

Postava Krakonoše je známá napříč celými Čechami, ale nejvíce populární je samozřejmě v horských oblastech. Na Náchodsku je znám spíše pod označením pan Johanes. Jeho postava je také spojena s princeznou Kačenkou, vládkyní Orlických hor. Podle pověsti měl Krakonoš na Turově zahrádku, kterou si chtěl získat její lásku. Ve většině pověstí vystupuje jako hodný a spravedlivý vládce hor, který dobrým lidem pomáhá a zlé trestá.

---

¹⁰³ KRÁTKÝ, Radovan. *Bubáci, aneb, Malý přírodopis duchů, přízraků a strašidel*. Praha: Vyšehrad, 2015, s. 281–285. ISBN 978-80-7429-468-6.

¹⁰⁴ HURDÁLEK, Josef. *Turov: pověsti Jiráskova kraje*. 2. rozš. vyd. Náchod: Tiskem a nákladem grafických závodů Václava Lehma, 1935, s. 119–138.

V pověsti *Sněm pana Johanese* vystupuje jako kladná postava a zároveň jako soudce a zpovědník jemu podřízených duchů a jiných nadpřirozených bytostí. Vyskytuje se zde magické číslo tři (tři úkoly pro Jiříka, třikrát má zakroužit hůlkou, třikrát ho oběhne zajíc). Postava Jiříka je typickou pohádkovou ukázkou hrdiny. Chudý synek a ke všemu ještě sirotek, který nakonec dojde svému štěstí a za svoji dobře odvedenou práci je náležitě odměněn.

Závěr

Cílem mé práce bylo zmapovat neznámější pověsti náchodského regionu. Vybrané pověsti jsem volila podle frekvence výskytu v jednotlivých souborech. Důležité také bylo to, aby pověsti zahrnovaly celý region Náchodska. Nejjednodušší byl výběr u místních pověstí, jelikož každá oblast jich má velice mnoho. Naopak nejtěžší to bylo u historických, kterých v některých regionech příliš nevyskytuje, nebo nejsou písemně zaznamenány.

V historických pověstech nejvíce dominovaly pověsti z doby husitství, třicetileté války a prusko-rakouské války 1866. Vše je dáno historickými okolnostmi a dějinným vývojem regionu.

V místních pověstech se nejčastěji objevovaly pověsti spjaté s horou Turov u Hronova. Tyto pověsti zahrnovaly mnoho různých variant příběhů, postav, ale většinou se shodovaly ve stejném zpracování turovských rytířů. K nejpoblárnějším patří pověsti o ukrytém svatováclavském vojsku v hoře. Při zpracovávání mě překvapilo, kolik variant turovských pověstí se objevilo a kolik jich bylo s tímto místem spojeno.

V démonologických pověstech dominovaly pověsti s vílami a vodníky. V této kapitole jsem se také zaměřila na méně známé nadpřirozené postavy a poprvé jsem se zde setkala s postavou fexta, kterou jsem do té doby neznala.

Ve své bakalářské práci jsem se snažila jednotlivé pověsti rozebrat z historického a symbolického významu. U historických pověstí samozřejmě převažovaly dějinné okolnosti a události dané doby, které ve většině ovlivňovaly děj pověsti. V některých se také projevovala symbolika nějakého předmětu, který pověsti dodával další významový podtext. U místních pověstí se nejvíce projevil vliv právě symbolů a různých magických míst, časů a dnů. Svou roli také hrálo to, že většina místních názvů se dodnes používá, nebo se v průběhu času změnila, ale na jejich původní podobu se nezapomnělo. V případě démonologických pověstí největší význam měl původ jednotlivých nadpřirozených bytostí, který byl většinou velmi starý. Velký důraz jsem rovněž kladla na symboliku.

Z jednotlivých kapitol této bakalářské práce je patrné, jak problematika pověstí prostupuje všechny různé vědní obory od folkloristiky, přes historii až k literární vědě.

Zároveň je v této práci ukázáno, jak byl náchodský region v minulosti důležitou oblastí pro tvorbu a zpracovávání pověstí. Autoři jako Jan Karel Hraše, Antonín Krtička-Polický či Josef Hurdálek dokázali zmapovat a sepsat osobité pověsti Náchodska, které dodnes tvoří kulturní obraz regionu.

Pověsti a jejich příběhy by měly patřit k našemu základnímu nejen kulturnímu, ale i národnímu povědomí, a proto by neměly zůstat zapomenuty v archivech knihoven a studoven.

Seznam použité literatury

Primární literatura

EHRENBERGER, Josef. *Původní vlastenské povídky, pověsti a báchorky*. Praha: Tisk a sklad Jar. Pospíšila, 1848, s. 82, [2].

HRAŠE, Jan Karel. *České pohádky a pověsti*. Praha: Bačkovský, 1901, s. 135.

HRAŠE, Jan Karel. *Kytice z českých národních pověstí*. Praha: F.A. Urbánek, 1874, s. 125.

HRAŠE, Jan Karel. *Ze starých přástev: národní pohádky z Náchodska*. Písek: J. Burian, 1902, s. 93. Růžová knihovna.

HORYNA, Václav. *Pověsti českého severovýchodu*. Hradec Králové: B. E. Tolman, 1947, s. 335.

HURDÁLEK, Josef. *Turov: pověsti Jiráskova kraje*. 2. rozš. vyd. Náchod: Tiskem a nákladem grafických závodů Václava Lehma, 1935, s. 180.

JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959, s. 280.

KRTIČKA-POLICKÝ, Antonín. *Pověsti a báje z kraje Jiráskova*. Praha: V. Šeba, 1930, s. 277.

KRTIČKA-POLICKÝ, Antonín. *Z královského hvozdu*. 1. vyd. Police nad Metují: vlastním nákladem, 1920, s. 382.

KOUDELKOVÁ, Eva. *Z dávných časů: [pověsti z Náchodska, Hronovska a Červenokostecka]*. Hronov: Grafické závody, 1999, s. 200. ISBN 80-238-4524-1.

MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Z dávných dob*. Liberec: Severočeské nakladatelství, 1969, s. 218.

Od kladského pomezí: vlastivědný časopis pro politický okres broumovský, náchodský, novoměstský n. M. a trutnovský. Náchod: Družstvo „Jiráskův kraj“, 1925–26, roč. 3, s. 11. ISSN 1801-2531.

Od kladského pomezí: vlastivědný časopis pro politický okres broumovský, náchodský, novoměstský n. M. a trutnovský. Náchod: Družstvo „Jiráskův kraj“, 1934–35, roč. 12, s. 72–76. ISSN 1801-2531.

Pomněnky od Metuje. Praha: M. Knapp, 1882, s. 91. Besedy mládeže.

ZVĚŘINA, Václav. *Pověsti hradů, zámků a zemských sídel východních Čech*. Čechy: Nadace pro obnovu zámku Neděliště, 1995, s. 121, fot. příl.

Sekundární literatura

BAŠTECKÁ, Lydia a Ivana EBELOVÁ. *Náchod: [historie, kultura, lidé]*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 326, [16] s. obr. barev. příl. Dějiny českých měst. ISBN 80-7106-674-5.

BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. 2. vyd. Přeložil Petr PATOČKA. Praha: Portál, 2007, s. 351, [16] s barev. obr. příl. ISBN 978-80-7367-284-3.

KOUDELKOVÁ, Eva. *Literární ztvárnění lidových pověstí z Náchodska*. Boskovice: Albert, 1999, s. 230. ISBN 80-85834-66-9.

KRÁTKÝ, Radovan. *Bubáci, aneb, Malý přírodopis duchů, přízraků a strašidel*. Praha: Vyšehrad, 2015, s. 362. ISBN 978-80-7429-468-6

LURKER, Manfred. *Slovník symbolů*. Přeložil Alena BAKEŠOVÁ. Praha: Knižní klub, 2005, s. 614. Universum. ISBN 80-242-1588-8.

MÁCHAL, Jan. *Bájesloví slovanské*. Olomouc: Votobia, 1995, s. 217. Malá díla. ISBN 80-85619-19-9.

MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 699. ISBN 80-7185-669-X.

SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 183. ISBN 80-85010-06-2.